

PRAVA DETETA U SRBIJI 2004.

Saradnici na izradi Izveštaja
(po azbučnom redu):

Slađana Vorkapić
Nevena Vučković Sahović
Vesna Dejanović
Tanja Zogović
Mirjana Pešić
Ivana Stevanović
Oliver Tošković
Ljubomir Pejaković
Viktorija Cucić

Prava deteta u Srbiji 2004. godine

Izdavač
CENTAR ZA PRAVA DETETA

Beograd, Dositejeva 4
3344170, 2184122, 184096
<http://www.cpd.org.yu>
cpd@eunet.yu

Za izdavača
Ljubomir Pejaković, direktor

Urednik svih izdanja
Vesna Dejanović

Dizajn, priprema i štampa
Colorgrafx, Beograd

Tiraž 500

ISBN - 86-83109-31-3

Prikupljanje podataka i izradu Izveštaja pomogla je organizacija
Save the Children Norway.
Štampanje sažetka Izveštaja pomogla je organizacija
Save the Children UK, kancelarija u Beogradu.

CIP - каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.231.14-053.2(497.11)“2004“
342.726-053.2(497.11)“2004“

PRAVA deteta u Srbiji : 2004 /
saradnici na izradi izveštaja Slađana Vorkapić... [et al.]
- Beograd : Centar za prava deteta, 2005
(Beograd : Colorgrafx). - 31 str. ; 23 cm

Tiraž 500. - Napomene uz tekst.

ISBN 86-83109-31-3

1. Воркапић Слађана

а) Права детета - Србија - 2004

COBISS.SR-ID 124009228

PREDGOVOR

Tekst izveštaja o stanju prava deteta u Srbiji u 2004. godini ima nešto drugačiju i bogatiju strukturu nego prethodna dva (Izveštaj za period 1996-2002. g. i Izveštaj za 2003. godinu), iako se u svojoj osnovi i dalje zasniva na Opštem uputstvu Komiteta za prava deteta za izradu inicijalnih i periodičnih izveštaja država članica Konvencije o pravima deteta (u daljem tekstu Konvencija). Izveštaj je dostupan u integralnoj verziji (samo u elektronskoj formi na internet prezentaciji Centra za prava deteta www.cpd.org.yu) i sažetoj štampanoj verziji.

Integralnu verziju ovog izveštaja čine 3 dela:

1. Uvodni (opšti) deo

Ovaj deo daje kratak pregled opštih političkih, ekonomskih i društvenih prilika u Srbiji tokom 2004. godine, opštu ocenu stanja prava deteta i institucionalnog okvira za njihovo ostvarivanje, kao i preporuke nadležnim državnim organima za opšte i pojedinačne oblasti u kojima je potrebno angažovanje. Takođe, ovaj deo sadrži i analizu opštih mera primene koje obuhvataju čitav niz zakonodavnih, administrativnih i ostalih mera za ostvarivanje prava priznatih Konvencijom (poglavlje 'Opšte mere primene').

2. Pregled promena (stanje u praksi)

a. Pregled promena u odnosu na pojedine grupe prava iz Konvencije (sumarni pregled najznačajnijih promena i ocena registrovanih u 2004. godini);

b. Pregled promena u odnosu na pojedinačna prava.

3. Posebni deo

a. Rezultati istraživanja Centra (stavovi i ocene mladih u odnosu na ostvarivanje prava na nediskriminaciju, analiza štampe u 2004. godini);

b. Pregled izmena zakona i propisa tokom 2004. godine;

c. Pregled indikatora za praćenje položaja dece i ostvarivanja prava deteta.

Integralna verzija ovog izveštaja razlikuje se od prethodnih u tome što je Drugi deo izveštaja obogaćen poglavljem 'Promene u odnosu na pojedine grupe prava iz Konvencije'. Osnovni razlog koji je doveo do ovakvog koncepta jeste činjenica da je tokom 2004. godine registrovano relativno malo promena koje bi bitnije uticale na položaj dece u Srbiji. Radi veće preglednosti odlučili smo da te registrovane promene na neki način izdvojimo, sumiramo i obuhvatimo jednim posebnim poglavljem kako bi se omogućilo efikasnije sticanje uvida u aktuelno stanje prava deteta. Istovremeno, zainteresovani čitaoci mogu detaljnije da se upute u stanje ostvarivanja pojedinačnih prava gde su sve registrovane promene istaknute posebno na početku svakog člana (kako bi se lakše identifikovale promene po posebnim, kontrolnim pitanjima).

Treći, posebni deo integralnog izveštaja sadrži rezultate istraživanja Centra

(primenjujući isti koncept kao i u 2003. godini). Analiza štampe oslanja se na istu metodologiju koja je korišćena i u 2003. godini, što omogućava i neke relevantnije uporedbe i zaključke. Što se tiče istraživanje stavova same dece (srednjoškolskog uzrasta), ono se u pravilu svake godine fokusira na neko posebno pravo, a u 2004. godini to je bilo pravo na nediskriminaciju. Ono što je novo, jeste 'Pregled izmena zakona i propisa tokom 2004. godine' (za posebno zainteresovane čitaoc) kao i 'Pregled indikatora za praćenje položaja dece i ostvarivanja prava deteta'.

Tokom 2004. godine CPD je uložio poseban napor u izradi indikatora bitnih za praćenje položaja dece i ostvarivanja njihovih prava. Sledeći kontrolna pitanja u okviru pojedinih prava pokušali smo da za svako pitanje definišemo najbitnije indikatore. Tokom utvrđivanja indikatora koristili smo se nekim već postojećim definicijama/parametrima (npr. iz Nacionalnog plana akcije za decu i UNICEF-a). Međutim, većinu smo samostalno definisali, što se posebno odnosi na pravne norme. Na ovaj način smo došli do nekoliko stotina indikatora, istovremeno definišući mogući izvor i način prikupljanja podataka.

Po našem mišljenju, ovo je tek prvi korak ka stvaranju jedinstvene baze indikatora za praćenje primene Konvencije. Ovo je kompleksna i multidisciplinarna oblast koja zahteva dalje analize i usaglašavanja.

I pored teškoća koje su bile prisutne i u prethodnom periodu, a i u ovoj godini, sastavili smo Izveštaj koji će nam u metodološkom i sadržajnom smislu i dalje služiti kao osnova za dalje praćenje položaja dece. Ono što smatramo posebno značajnim jeste da bez kontinuiranog oslanjanja na ovakav pristup nije moguće pripremiti sveobuhvatan i pouzdan Alternativni izveštaj o ostvarivanju Konvencije o pravima deteta za Komitet za prava deteta, što će biti, sasvim je izvesno, jedan od naših najznačajnijih zadataka u narednom periodu.

U sažetoj, štampanoj verziji ovog izveštaja nalaze se samo uvodni (opšti) deo i pregled promena u odnosu na grupe prava, onako kako su predstavljeni u integralnoj elektronskoj verziji.

Centar zahvaljuje svim saradnicima koji su bili angažovani na izradi ovog izveštaja. Takođe, zahvaljujemo se domaćim i stranim vladinim i nevladinim organizacijama koje su nam omogućile da koristimo i objavimo podatke njihovih istraživanja i analiza.

Praćenje i priprema celokupnog izveštaja, s posebnim naglaskom na izradi specifičnih indikatora, ne bi bila moguća bez podrške norveške organizacije Redd Barna, kojoj se posebno zahvaljujemo. Takođe, posebnu zahvalnost dugujemo i britanskoj organizaciji Save the Children koja je omogućila štampu sažete verzije.

I DEO

UVOD

OPŠTI KONTEKST ZA OSTVARIVANJE PRAVA DETETA U SRBIJI U 2004. GODINI I PREPORUKE

Ocena koju smo dali u Izveštaju za 2003. godinu da su okolnosti pod kojima deca treba da uživaju svoja prava u Srbiji vrlo dinamične prirode, važi u potpunosti i za 2004. godinu.

Godinu su obeležile dalje političke tenzije, nadmudrivanja sa međunarodnom zajednicom, dalje siromašenje stanovništva, usporavanje započetih reformi, uz stalne političke razmirice kako na nivou članica zajednice SCG, tako i na nivou odnosa političkih stranaka. Posebno je zabrinjavajuće da su se tokom 2004. godine produbile političke razmirice među strankama demokratskog bloka.

Takve okolnosti su potisnule u drugi plan pitanje ostvarivanja prava dece i njihovog položaja. Malo ko od političkih odlučilaca ili političkih stranaka se javno oglašavao o deci i njihovim pravima, osim uoči izbora ili nekih incidentnih situacija. Zbog toga je ovaj Izveštaj, između ostalog, još jedan pokušaj da se privuče pažnja domaće i međunarodne javnosti na alarmantno stanje u kome se i dalje nalaze deca u Srbiji.

1. Političke promene u Srbiji u 2004. godini i prava deteta

Nakon decembarskih izbora za organe vlasti u 2003. godini, početak 2004. godine su obeležila odugovlačenja oko formiranja nove Vlade i organa lokalne samouprave. Dugotrajni pregovori političkih stranaka rezultirali su formiranjem manjinske koalicione Vlade. Time se jedan broj stranaka bivšeg DOS-a našao u novoj Vladi a drugi u opoziciji, dok su neke partije nestale sa političke scene ili ne učestvuju u parlamentarnom životu Srbije.

Izbor predsednika Srbije, nakon perioda u kome su ovu funkciju obavljali vršio-ci dužnosti, jedna je od važnijih promena koje su se dogodile na političkom planu.

Najave da će Studija izvodljivosti biti pozitivno ocenjena, što će omogućiti otvaranje razgovora o priključenju SCG Evropskoj Uniji, nagoveštaj je koji obećava ali u trenutku pisanja ovog izveštaja još uvek predstavlja neizvesnost.

Generalno, ključna politička pitanja i dalje ostaju nerešena – status Kosova i Metohije, odnosi Srbije i Crne Gore, saradnja sa Haškim tribunalom. Od brzine rešavanja tih problema zavisiće i ukupni oporavak zemlje i njen položaj u regionu, Evropi i svetu. Nedostatak političke i ekonomske izvesnosti u značajnoj meri može takođe da ugrozi i planiranje dugoročne politike u oblasti prava deteta.

Dugotrajno formiranje Vlade i ustanovljavanje nove administracije na republičkom nivou dovelo je do usporavanja rada u svim oblastima čime su usporene, a ponegde i zaustavljene, započete reforme. Aktivnosti pojedinih resora Vlade Srbije u protekloj godini, kao na primer, Ministarstva prosvete i sporta, Ministarstva za socijalna pitanja i Ministarstva zdravlja, Ministarstva pravosuđa, u prvoj polovini godine su praktično bile na vrlo niskom nivou. Pojedina rešenja su čak bila i korak nazad u odnosu na prethodna, posebno u oblasti obrazovanja. Dugo preuzimanje vlasti, imenovanje novih saradnika u ministarstvima, preispitivanje svih projekata i odluka prethodne Vlade, još jednom su potvrdile činjenicu da u Srbiji nema kontinuiteta vlasti i stabilnih institucija, te da svaka promena Vlade dovodi do zastoja u realizaciji aktivnosti a posebno onih koji su inače u drugom planu (osim uoči izbora), a to su one koje se tiču dece. Ono što se takođe čini relevantnim u ovom kontekstu jeste i tzv. vertikalna podela vlasti po kojoj je određen resor pripao samo jednoj političkoj stranci koalicione Vlade, što znači nemešanje Vlade u odluke pojedinih ministarstava. To je, zajedno sa odsustvom nacionalne strategije u oblasti prava deteta, dovelo do situacije u kojoj se pojedine (i značajne) odluke i mere mogu tumačiti kao neposredan rezultat uskih i kratkoročnih stranačkih, a u nekim slučajevima, i sasvim ličnih ciljeva pojedinaca koji su u ulozi odlučioaca.

Opisani procesi uticali su i na rad Saveta za prava deteta pri Vladi Srbije, koji je u novom sazivu konstituisan tek krajem jula, a do kraja godine je održao samo dve sednice.

Promena vlasti dovela je i do promena rukovodećeg kadra u skoro svim institucijama čiji je osnovač Republika, a slično se događalo i na lokalnom nivou u većini opština.

2. Kriza vrednosti i stavovi o deci

Iako je situacija u kojoj se deca u Srbiji nalaze direktno uslovljena političkim, ekonomskim i društvenim prilikama, ona je ipak, u velikoj meri uslovljena i stavovima o samoj deci i njihovim pravima. Jedna od osnovnih karakteristika odnosa prema deci je previše zaštitnički stav, bar u svom verbalnom predstavljanju, jer u Srbiji i Crnoj Gori još uvek prevladava tipična patrijarhalna porodična struktura u kojoj proširena porodica igra važnu ulogu - kako u smislu pružanja pomoći, tako i u smislu uticaja. Idući od severa ka jugu zemlje, odlike patrijarhalnosti su sve

izraženije ili dominantnije. Ovakva struktura porodice, u kojoj izrazito dominira „pater familias“, direktno utiče na stavove prema deci i na njihovo pravo na participaciju, kao i na pravo na privatnost i izražavanje mišljenja. I stavovi prema ženi, a samim tim i ženskom detetu uglavnom su diskriminatorni, i opet, u izraženijoj formi idući od severa ka jugu zemlje.

Slični su i stavovi koji važe van porodice, što je vidljivo u obrazovnom sistemu, u zdravstvenim i institucijama socijalne zaštite, kao i u postupcima državnih i pravosudnih organa, a tradicionalni stavovi su uočljivi i kod većine onih koji donose političke odluke. Naravno, teško je očekivati različit odnos prema deci u sredini u kojoj ni ljudska prava još uvek nisu priznata i prihvaćena u društvu. Sva je prilika da političke promene, makar one podrazumevale i izgleda za neki napredak u ekonomskoj sferi i reformi zakonodavstva, neće biti dovoljne ukoliko se ne razvijaju procesi za promenu stavova u odnosu na ljudska prava, pa time i na prava deteta. Politički, ekonomski i društveni napredak nisu mogući bez poštovanja ljudskih prava. A možda je još više od toga potrebno za poštovanje prava deteta. Posebno kada su u pitanju politička i građanska prava deteta, koja pripadaju sferi privatnosti i ličnih sloboda.

Porodična situacija - tako bitna za zdrav razvoj deteta – vrlo je nepovoljna. Najveći broj porodica u Srbiji se suočio sa rastućim siromaštvom i nemogućnošću održavanja domaćinstva. U isto vreme, država ne može da priskoči u pomoć, ne samo zbog toga što je velikom broju porodica potrebna pomoć, već i zato što je država i sama siromašna, a svoj mali budžet koristi prevashodno za osnovni rad, socijalna davanja, popunjavanja ispražnjenih penzionih fondova, ali i za potrebe izdržavanja glomaznih administracije, vojske i policije.

OPŠTE MERE PRIMENE

Kao što smo naveli u Izveštaju za 2003. godinu Komitet za prava deteta, nadzorno telo Konvencije o pravima deteta, na svom trideset četvrtom zasjedanju u oktobru 2003. godine, usvojio je *Opšti komentar broj 5. pod nazivom Opšte mere primene za implementaciju Konvencije o pravima deteta. Ovaj dokument koji je razrada odredbe člana 4. Konvencije i služi državama ugovornicama kao tumačenje mera koje treba da se preduzmu na nacionalnom planu za ostvarivanje prava deteta.*

Opšte mere primene identifikovane u Opštem komentaru broj 5. usmerene su na promociju punog uživanja za svu decu svih prava deteta i to uz: usklađivanje i usvajanje odgovarajućih propisa, ustanovljavanje koordinacionih i nadzornih tela - vladinih i nezavisnih, uspostavljanje sveobuhvatne banke podataka, podizanje svesti i obrazovanje, razvoj i primenu odgovarajućih strategija, servisa i programa.

U Izveštaju za 2003. godinu je, po prvi put, učinjen pokušaj da se analiziraju elementi opštih mera koje se u izvršnim, zakonodavnim i sudskim organima preduzimaju radi ostvarivanja prava deteta u Srbiji, a to nastavljamo i u Izveštaju za 2004. godinu.

1. Nacionalna strategija

Podsećamo da Nacionalnu strategiju usvaja država ugovornica ili njen deo radi obezbeđenja pune implementacije Konvencije o pravima deteta. Takva strategija obezbeđuje, između ostalog, identifikaciju ciljeva i indikatora napretka u oblasti prava deteta. Dalje, ona ne sme da utiče na bilo koje odredbe koje su u suprotnosti sa pravima deteta i mora da bude usklađena s drugim relevantnim međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava. Pored toga, strategija treba da uključi, ukoliko je potrebno, međunarodnu saradnju.

Kada je reč o nacionalnoj strategiji konsenzus oko dugoročne strategije u odnosu na unapređenje položaja dece u Srbiji ne postoji.

Vlada Srbije je još tokom 2003. godine, postupajući po međunarodnim obavezama koje Zajednica Srbija i Crna Gora ima, počela rad na pripremi Inicijalnog izveštaja o merama koje je usvojila za ostvarivanje prava deteta iz Konvencije.

Srbija i Crna Gora posebno sastavljaju svoje izveštaje, a zatim se oni kompiliraju i podnose kao jedinstven izveštaj Komitetu za prava deteta u Ženevi. Priprema ovog izveštaja o ostvarivanju Konvencije je bila dobra šansa da se, u saradnji sa svim sektorima društva i samom decom, proceni stanje prava deteta. Ovaj proces nije, nažalost, tekao u saradnji sa nevladinim organizacijama i nije nam poznato da su deca bila uključena.

Tokom 2004. godine nastavljen je rad na pripremi Izveštaja. Radna verzija dokumenta bila je dostupna nevladinim organizacijama, a nadležno Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je pozvalo zainteresovane da daju svoje predloge i mišljenja. Centar se odazvao ovom pozivu, dao mišljenje o dokumentu i prosledilo ga Ministarstvu. Prema poslednjim informacijama kojima raspolazemo, Srbija je sačinila svoj deo Izveštaja dok Crna Gora to još uvek nije to učinila, tako da Izveštaj, kao jedinstven dokument SCG još uvek nije dostavljen Komitetu.

Nacionalni plan akcije za decu, za čiju izradu je bio zadužen Savet za prava deteta Vlade Srbije, a na osnovu obaveza preuzetih na Svetskom samitu za decu u Njujorku 2001. godine i na osnovu završnog dokumenta sa tog sastanka *Svet po meri dece*, Vlada RS je usvojila u februaru 2004. godine

Nacionalni Plan akcije je dobar osnovni okvir za unapređenje položaja dece u Srbiji, ali valja napomenuti da je on dokument Vlade, te da se nije našao na raspravi Skupštine Srbije, niti na jednom njenom telu.

Sam dokument ima sedam osnovnih komponenti:

1. Smanjenje siromaštva kod dece
2. Kvalitetno obrazovanje za svu decu
3. Bolje zdravlje za svu decu
4. Unapređenje položaja i prava dece ometene u razvoju
5. Zaštita dece bez roditeljskog staranja
6. Zaštita dece od zlostavljanja
7. Jačanje kapaciteta zemlje za rešavanje problema dece

Za svaku od ovih oblasti definisani su strateški ciljevi, aktivnosti i indikatori za praćenje njihove realizacije.

Nadležna ministarstva su u drugoj polovini godine počela da razrađuju planove akcije za svoje oblasti, a specifičnije razvijeni indikatori su dalje sistematizovani od strane Republičkog zavoda za statistiku.

2. Zakonodavstvo, usklađenost nacionalnog prava i Konvencije

Kada je reč o zakonodavstvu koje se odnosi na decu i koje je osnova za ostvarivanje njihovih prava, opšta je ocena da je ono nepotpuno, da su zakonodavna rešenja parcijalna i nedosledna, zakonske izmene nesinhronizovane, vremenski i sadržinski neusklađene.

Postojeće zakonodavstvo je stoga neefikasno, rekli bismo i anahrono, a dobrim delom neusklađeno sa međunarodnim dokumentima.

Izrazita je sklonost političara da pri svakoj promeni vlasti menjaju delove pojedinih zakona, a retko se odlučuju na izradu novih zakona, usaglašenih sa međunarodnim standardima. Takav odnos prema zakonodavstvu dovodi do toga da imamo stalne izmene i dopune osnovnih zakonskih tekstova koje počivaju i istrajavaju na istom anahronom pristupu, odnosno rešenju. Ilustrativan je primer Zakona o socijalnoj sigurnosti građana i materijalnom obezbeđenju porodice. Od

usvajanja osnovnog zakonskog teksta pre četrnaest godina doneto je devet Zakona o izmenama i dopunama ovog zakona ili, u proseku, svakih sedamnaest meseci ovaj zakon je menjan. S druge strane, neki zakoni su ostajali netaknuti decenijama, iako su bili potpuno neusaglašeni sa međunarodnim zakonodavstvom i obavezama koje je država preuzela.

Skoro desetogodišnji pokušaji pojedinih Vlada da donesu novi zakon o porodici, tek su tokom 2004. godine urodili plodom, kada je postignuta saglasnost i urađen je novi predlog teksta Zakona o porodici, koji je krajem godine ušao u skupštinsku proceduru. Prema oceni stručne javnosti, ovaj zakon je svojim većim delom usaglašen sa normama međunarodnog prava, mada ne i u delovima koji se odnose na definiciju porodice i deteta, kao i na prava deteta.

Takođe, urađen je predlog Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica. Ovaj predlog Zakona po prvi put na jednom mestu definiše položaj maloletnih učinilaca krivičnih dela u oblasti materijalnog, procesnog i izvršnog krivičnog prava. Takođe, predlog Zakona, u posebnoj glavi, sadrži odredbe koje se odnose na položaj maloletnog lica kao oštećenog, odnosno svedoka, u krivičnom postupku. Ovakva koncepcija predloga održava dvadesetogodišnji zahtev naučne i stručne javnosti o potrebi izdvajanja ove materije iz opšteg krivičnog zakonodavstva i njeno objedinjavanje u jedinstvenom zakonskom aktu.

Istovremeno, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije, koji je donela prethodna Skupština Srbije i koji je rađen u vrlo participativnom maniru, uz široke konsultacije, uključujući i one sa nevladinim sektorom, a čiji je stepen usklađenosti sa Konvencijom bio zadovoljavajući, tokom 2004. godine je menjan a promene su od stručne javnosti ocenjene kao korak unazad u odnosu na prethodna rešenja.

3. Status Konvencije o pravima deteta/primenjivost

Članom 10. *Povelje o ljudskim i manjinskim pravima*, koju je Skupština SCG usvojila, *propisana je neposredna primena međunarodnih ugovora o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama* čija je Srbija i Crna Gora država ugovornica. Dakle, Konvencija o pravima deteta je neposredno primenjiva, što znači da je, u slučaju nepostojanja odgovarajuće odredbe u domaćem zakonodavstvu ili u slučaju neusklađenosti s međunarodnim pravom, moguće neposredno primeniti odredbu Konvencije.

Kao i prošle godine, CPD ne raspolaže podatkom da su sudski ili administrativni organi tokom 2004. godine posegli za neposrednom primenom neke odredbe Konvencije o pravima deteta.

4. Efikasne mere zaštite

Sistem zaštite pojedinih prava deteta, propisan nacionalnim zakonodavstvom u Republici Srbiji, podrazumeva mogućnost korišćenja redovnih i vanrednih pravnih lekova (žalbeni sistem višoj instanci), do žalbe Ustavnom sudu Republike Srbije.

Nezavisni sistem zaštite prava deteta u Srbiji još uvek nije ustanovljen. U tom smislu ne postoji ni pravo deteta na nezavisnu pravnu reprezentaciju u svim sudskim i administrativnim postupcima koji ga se tiču, kao ni ustanovljen sistem "zaštitnika prava deteta", preko nezavisne ustanove ombudsmana za decu.

Tokom 2004. godine ponovo je aktivirana ideja o samostalnom ombudsmanu za decu, formirana je radna grupa koja će raditi na razradi ideje, lobiranju za njeno prihvatanje, jer su i dalje dosta veliki otpori kod sadašnjih predlagača i kreatora predloga Zakona o ombudsmanu.

Pokrajinska Skupština Vojvodine je svojom odlukom ustanovila instituciju ombudsmana, a jedan od pomoćnika vrši funkciju ombudsmana za decu.

U slučaju iscrpljenosti svih procesnih mogućnosti, a u vezi prava na žalbu višoj administrativnoj, odnosno sudskoj instanci, povodom kršenja određenog prava deteta, sa ratifikacijom Evropske konvencije o ljudskim pravima, građanima, deci Republike Srbije, u slučaju da im je prekršeno neko od prava garantovanih ovom Konvencijom, pruža se mogućnost podnošenja i tužbe Evropskom sudu u Strazburu.

5. Koordinacija i implementacija Konvencije

Na nivou države ne postoje mehanizmi intersektorske saradnje ili su toliko slabi da otežavaju koordinaciju svih relevantnih podsistema - obrazovanje, socijalna zaštita, pravosuđe, finansije, zdravstvo, unutrašnji poslovi, rad. Isto važi i za odnos države prema nevladinom i privatnom sektoru, odnosno ni u jednom pod-sistemu nemamo primere mešovito modela pružanja usluga.

Savet za prava deteta, kao konsultativno telo Vlade je institucionalno nedovoljno definisan, sa nejasnim ingerencijama i nedovoljnim stepenom operativnosti.

Aktuelno stanje nameće potrebu uspostavljanja koordinacije na svim nivoima, od lokalnog preko regionalnog do nacionalnog, ali istovremeno i na horizontalnom nivou među podsistemima.

Kao pozitivan korak u tom pravcu navodimo podatak da je krajem prošle godine Skupština Srbije donela odluku o osnivanju Pododbora za prava deteta u okviru Odbora za rodnu ravnopravnost.

Pored Strategije za smanjenje siromaštva, koju je usvojila prethodna Vlada, tokom prethodne godine usvojena je Strategija za davanje većih ovlašćenja Romima, a u pripremi je još nekoliko strategija u oblasti obrazovanja, socijalne zaštite i zdravlja. Međutim, čini nam se da će se ponoviti situacija koju već imamo u primeni pojedinih zakona - da ćemo imati razne strategije koje su međusobno nepovezane i za čiju će realizaciju biti nadležno određeno ministarstvo, bez koordinacije sa drugim relevantnim resorima. Naime, i kod primene zakona i kod primene strategija nedostaju mehanizmi implementacije, praćenja i evaluacije, tako da su one više deklarativnog karaktera (što uključuje i nejasnu odgovornost za njihovo sprovođenje). Mehanizmi implementacije, praćenja i evaluacije nedostaju ne samo kada je reč o zakonima i strategijama, već oni nedostaju gotovo u svim oblastima kada je reč o pravima deteta.

Prošle godine smo u Izveštaju istakli da je "osnovan Prosvetni savet Srbije, da je u tom telu predstavljeno 28 nezavisnih stručnjaka, od kojih značajan broj čine i predstavnici civilnog sektora, uključujući i CPD, te da će ovo telo ozbiljno uzimati u obzir prava deteta i međusektorski pristup u saradnji... Međutim, iako je prošlo godinu dana od izbora Skupština Srbije ni do trenutka pisanja ovog Izveštaja nije imenovala članove Nacionalnog prosvetnog Saveta, uprkos činjenici da ovaj Savet ima značajne ingerencije u oblasti obrazovanja.

Ako smo prošle godine zaključili »da je bilo još značajnih inicijativa, programa i projekata koji nam daju za pravo da zaključimo da je u ovom pogledu načinjen značajan napredak«, u ovom Izveštaju možemo zaključiti da posebno značajnih inicijativa u pojedinim oblasti nije bilo (oblast zdravlja), da su neke inicijative zaustavljene (posebno u oblasti obrazovanja), da su neke nastavljene posle višemesečnog zastoja (u oblasti socijalne zaštite). Ukratko rečeno - bez vidljivog napretka u ostvarivanju prava i položaju dece u Srbiji.

6. Nadzor nad implementacijom

Naša očekivanja da će tokom 2004. godine biti uspostavljen nezavisni mehanizam za nadzor ljudskih prava ili prava bila su uzaludna, jer se to nije ostvarilo. Nepostojanje takvog mehanizma predstavlja veliki problem u praksi, naročito s obzirom na činjenicu da postojeći državni mehanizmi nisu efikasni i „prijateljski“ nastrojeni prema deci i njihovim pravima.

Kada je reč o *mehanizmima države za nadzor nad implementacijom*, možemo ponoviti da u većini oblasti oni ne postoje.

U oblasti obrazovanja ne postoji razrađen poseban i celovit mehanizam za nadzor i ocenu uspešnosti ostvarenosti ciljeva obrazovanja i ostalih mera. Osnivanjem Centra za evaluaciju u oblasti obrazovanja donekle je bio uspostavljen sistem nadzora i praćenja ali je tokom 2004. godine došlo do reorganizacije nekoliko centara u oblasti obrazovanja, tako da je i funkcija Centra za evaluaciju dovedena u pitanje.

U oblasti zdravstva, socijalne zaštite i zaštite dece sa smetnjama u razvoju ne postoje mehanizmi za praćenje implementacije.

7. Analiza budžeta i usmeravanje potrebnih sredstava

U Srbiji ne postoje posebna budžetska izdvajanja za decu. Sredstva iz budžeta se obezbeđuju kroz sektoralne alokacije. Planiranje i odlučivanje o raspodeli sredstava je centralizovano, a deo sredstava o kojima odlučuje lokalna zajednica je zanemarljiv.

Informacije kojima se u ovom smislu raspolaže i koje su dostupne nisu specifikovane za decu, te je teško na osnovu njih valjano izvoditi zaključke. Podatak koji zabrinjava je da se Srbija po izdvajanju sredstava za obrazovanje nalazi na poslednjem mestu među zemljama u okruženju.

8. Razvrstani podaci/indikator

I u ovoj godini najveći problem u praćenju položaja dece u Srbiji predstavljaju podaci o deci. Ovde prvenstveno mislimo na potpunost, pouzdanost i validnost, odnosno razbijenost podataka po oblastima.

Naime, jedinstveni indikatori nisu definisani, ne postoji razrađena metodologija njihovog prikupljanja i praćenja. Postojeći parametri su često neusklađeni sa međunarodnim standardima.

Statističke podatke od opšteg interesa vodi Republički zavod za statistiku. Podatke vode i ministarstva, ali često po neujednačenoj i različitoj metodologiji, pa se događa da se podaci ne poklapaju ili su čak i kontradiktorni.

Pored toga, postojeći podaci su najčešće nepotpuni i neretko nedostupni. Kao primer nepotpunosti navodimo primer da podatak o broju dece verovatno nije pouzdan, jer on je izveden iz popisa obavljenog 2002. godine, kako zbog činjenice da neke grupacije stanovništva nisu u potpunosti obuhvaćene popisom (Romi), tako i zbog toga što način popisivanja ne prepoznaje granicu od 18 godina, već koristi kategoriju 'do 19 godina'. Istovremeno, mnoge romske organizacije dovode u pitanje pouzdanost podataka o broju Roma (a time i romske dece).

Predlog Nacionalnog plana akcija predviđa stvaranje jedinstvene baze podataka o deci u Srbiji.

Prošlogodišnji početak rada na izradi DEVInfo baze podataka o deci (uz podršku UNICEF-a), kao definisane i jedinstvene baze podataka / liste indikatora, predstavlja veoma značajan iskorak u pravcu boljeg praćenja položaja dece u Srbiji.

9. Uloga i položaj nevladinih organizacija

Status domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija i dalje je nedefinisan, s obzirom na to da još uvek nije donet Zakon o nevladinim organizacijama. Višegodišnje odlaganje donošenja ovog zakonskog akta i izrada nekoliko verzija predloga teksta, dobrim delom je zaslužno da se mnoge organizacije još uvek oslanjaju na finansiranje iz međunarodnih fondacija, stranih vlada ili međunarodnih organizacija. Potpuno je neizvesno da li će u narednoj godini ovaj propis biti donet.

Od zakonskih rešenja dobrim delom zavisi i uključivanje civilnog društva u pojedine aktivnosti državnog sektora, a i njegovo jačanje.

Nakon dosta vidnog jačanja veza i poboljšanja saradnje između državnih organa i civilnog društva nakon promena 2000. godine, u 2004. godini je i u ovoj oblasti došlo da stagnacije (u oblasti obrazovanja gotovo do prekida, makar kada je reč o domaćim NVO).

Prošlogodišnju saradnju i odnose između NVO i države možemo oceniti kao parcijalnu, *ad hoc* – pre je reč o pojedinačnim i izolovanim primerima pozitivne prakse, nego o saradnji koja je rezultat definisane strategije i jasnih mehanizama (na primer, finansiranje pojedinih projekata od strane ministarstava, kao deo

nasledenih obaveza ili ekspertske angažovanje pojedinaca koji su inače zaposleni u civilnom sektoru).

10. Diseminacija, trening i podizanje svesti

Diseminacija informacija i podizanje opšteg nivoa svesti o pravima deteta ostaju na nivou pojedinačnih kampanja u posebnim oblastima deteta, i to primarno kao deo aktivnosti nevladinog sektora. Najčešće su one kratkotrajne i bez povratne (javne) informacije o tome koliko su doprinele unapređenju. Reč je prvenstveno o aktivnostima vezanim za prevenciju trgovine ljudima, ali i prigodnim kampanjama vezanim za oblast unapređenja zdravlja. Istovremeno, međutim, izdvajamo napore koje je Ministarstvo za socijalna pitanja uložilo u realizaciji kampanje koja je imala za cilj unapređenje hraniteljskog smeštaja (animiranje novih hraniteljskih porodica).

Domaći civilni sektor i međunarodne organizacije takođe zadržavaju dominantnu ulogu i u obrazovnim projektima za različite ciljne grupe (pravosuđe, policija, obrazovni sistem).

Uloga medija

O ulozi medija i načinu pisanja u 2004. godini sačinili smo poseban pregled koji je sastavni deo integralne verzije Izveštaja. Tokom 2004. godine nastavljen je trend nešto većeg broja priloga u štampanim i elektronskim glasilima, ali ostaje ocena da se oni ne vide kao rezultat nekih posebnih mera države (jer ih i nema), već više kao rezultat aktivnosti (projekata) domaćih nevladinih i međunarodnih organizacija.

Analizom medija i ove godine možemo zaključiti da se i ono malo mera, koje postoje da bi zaštitile decu od štetnih uticaja, ne poštuju.

Način na koji su mediji izveštavali o situacijama u kojima su deca bile žrtve, i pored izvesnog napretka, pokazuje da mehanizmi za zaštitu privatnosti dece ne postoje. Ponovo je registrovan značajan broj napisa koji omogućavaju lako indirektno utvrđivanje identiteta deteta, uz relativno izolovane (ali ipak prisutne) priloge koji to čak čine i na vrlo direktan način.

Analiza štampanih medija pokazuje da i dalje dominiraju napisi sa senzacionalističkim prizvukom, pisanje o sistemskim temama se otvara samo u incidentnim situacijama, a teme se retko stavljaju u kontekst analize i unapređenja prava dece.

11. Međunarodna saradnja

Tokom 2004. godine došlo je do zastoja u saradnji sa mnogim međunarodnim organizacijama u pojedinim oblastima. UNICEF, Save the Children, UNESCO, Svetska Banka, OSCE i još neke međunarodne organizacije, su i dalje nastavile saradnju u mnogim oblastima (bilo da je reč o direktnoj saradnji sa državom ili domaćim nevladinim organizacijama). Procena je da bi ta saradnja bila još uspešnija i delotvornija kada bi postojala odgovarajuća politika u ovoj oblasti.

II DEO

PREGLED PROMENA (STANJE U PRAKSI)

OSTVARIVANJE POJEDINAČNIH PRAVA

U ovom delu Izveštaja navedene su promene do kojih je došlo tokom 2004. godine u odnosu na ostvarivanje pojedinih prava dece u Srbiji. Promene su izložene u odnosu na pojedine grupe prava, sa bližim određenjem na koje se konkretno pravo odnose.

Pored toga, kod pojedinih grupa prava dat je i opšti komentar, a zadržane su i neke ocene stanja određenih prava dece iz prošlogodišnjeg Izveštaja, jer smo na taj način želeli da još više potenciramo teškoće u njihovom ostvarivanju.

Za ona prava kod kojih nije bilo suštinskih promena i kod kojih bismo mogli izneti gotovo istovetne ocene kao i u Izveštaju za 2003. godinu, nismo ponavljali ocene stanja, a čitaocima upućujemo na web prezentaciju Centra za prava deteta.

1. Definicija deteta

Tokom 2004. godine nisu zabeležene promene koje bi bile osnov unapređenja na nivou prakse.

Jedina konstatacija koja zavredjuje pažnju je da se u Nacrtu novog Zakona o porodici ne nalazi definicija deteta.

2. Osnovni principi

U odnosu na 2003. godinu, u 2004. godini ne beleže se značajni pozitivni pomaci i unapređenja u ostvarivanju grupe prava, koja su zapravo osnovni principi Konvencije: Pravo na opstanak i razvoj, pravo na nediskriminaciju, najbolji interes deteta i uvažavanje njegovog mišljenja - pravo na participaciju..

Međutim, kada je reč o uvažavanju mišljenja deteta, odnosno prava na participaciju, nalazimo za shodno da ukažemo na dve aktivnosti koje u narednom periodu mogu strateški uticati na unapređenje u ostvarivanju ove grupe prava.

Naime, krajem 2004. godine u skupštinsku proceduru je ušao Nacrt novog Zakona o porodici, koji je ponudio neka nova rešenja, koja se u značajnoj meri zasnivaju na poštovanju prava deteta na učešće u odlučivanju.

Pored toga, u okviru rada Ministarstva za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku, realizuje se strateški projekat „Integralna reforma sistema socijalne zaštite“, koji kao suštinsku okosnicu ima koncept usmeren na potrebe korisnika. Osim strateškog usvajanja principa participacije, on nudi i niz konkretnih proceduralnih rešenja, koja stvaraju osnov za ostvarivanje prava na učešće u odlučivanju (uključujući i dete).

No, s druge strane, u oblasti obrazovanja beleže se neka nova rešenja koja predstavljaju korak nazad u odnosu na pozitivne trendove u prethodnom periodu, što je komentarisano uz poglavlje ‘Obrazovanje’.

Sva druga poglavlja sadrže gotovo istovetne ocene kao i u izveštaju za 2003. godinu, osim nekih aktuelnih podataka za pojedina pitanja, te se i dalje smatraju važećim.

3. Građanska i politička prava

Iako u 2004. godini nije bilo nekih velikih promena u ostvarivanju građanskih i političkih prava dece, izmene nekih zakonskih rešenja, koja se tiču pojedinih prava i specifičnih pitanja iz ove grupe prava, mogu uticati na njihovo ostvarivanje.

Kada je reč o pravu deteta na pristup određenim informacijama, možemo konstatovati da je Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja u najvećoj meri obeležio 2004. godinu. On uopšteno predstavlja značajan pomak, mada ne možemo reći da direktno i eksplicitno apostrofira dete kao nosioca zahteva.

U odnosu na sva druga specifična pitanja vezana za ostvarivanje prava na dostupnost informacija ne beleže se pozitivni pomaci, sistemske mere ili unapređenje mehanizama nadzora nad ostvarivanjem. To, međutim, ne znači da je stanje u ovoj oblasti ostalo nepromenjeno već, nažalost, možemo govoriti i o nekim trendovima koji se mogu posmatrati kao potencijalna opasnost za urušavanje i onih relativno skromnih i do sada postojećih mehanizama. To se prvenstveno odnosi na mere Ministarstva prosvete i sporta i promenu programske sheme nacionalne televizije koja ima status javnog servisa, koje nisu u najboljem interesu dece.

U oblasti ostvarivanja prava na privatnost u 2004. godini ne beleže se podaci koji bi ukazali na unapređenje zakonskih rešenja, odnosno uvođenje drugih relevantnih mera. U narednoj godini se očekuju izmene u oblasti porodično-pravne zaštite u smislu jasnog definisanja: položaja deteta kao subjekta određenih individualnih prava, sadržine pojedinih prava, sposobnosti za njihovo vršenje, načina participacije, načina pravne reprezentacije deteta u postupcima za zaštitu prava.

Takođe, očekuje se ustanovljavanje striktnih pravila u smislu jasnog definisanja prava maloletnika u sukobu sa zakonom, a koja se odnose na davanje podataka o izrečenim vaspitnim merama i kazni maloletničkog zatvora.

U odnosu na pravo deteta na zaštitu od mučenja i svih drugih okrutnih, nečovečnih ili ponižavajućih postupanja, potrebno je naglasiti da u krivičnom zakonodavstvu Srbije ne postoji krivično delo »tortura«.

Imajući to u vidu, važno je napomenuti da je tokom 2004. godine pristupljeno reformi i kodifikaciji krivičnog zakonodavstva Republike Srbije koja se odnosi i na pitanja ustanovljavanja ili drugačijeg propisivanja bića pojedinih krivičnih dela (uključujući i ono koje se tiče zabrane mučenja i svih drugih okrutnih, nečovečnih i ponižavajućih postupanja). U tom smislu Radna grupa Ministarstva pravde Republike Srbije sačinila je i Nacrt Krivičnog zakonika Republike Srbije, koji je usvojen od strane Vlade Republike Srbije i koji se u formi Predloga trenutno nalazi u proceduri Skupštine Republike Srbije.

Kada je reč o zakonodavstvu, politici i praksi lišavanja slobode maloletnika, navodimo da je tokom 2003. godine u Republici Srbiji bilo izrečeno samo 11 kazni maloletničkog zatvora (podaci za 2004. još uvek nisu dostupni).

I pored veoma retkog izricanja ove krivične sankcije maloletnim učiniocima krivičnih dela, novina koju je doneo Zakon o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku iz maja 2004. godine predstavlja bitnu okolnost po pitanju poštovanja prava ove grupe dece. U smislu člana 523. st. 1. ovog Zakona predviđeno je i brisanje osude kojom je izrečena kazna maloletničkog zatvora protekom određenog vremena i pod uslovom da osuđeni u tom vremenu ne učini novo krivično delo. Rešenje o brisanju osude po službenoj dužnosti donosi organ nadležan za vođenje kaznene evidencije.

4. Porodična sredina i alternativna briga o detetu

Ovu izuzetno značajnu grupu prava deteta tokom 2004. godine obeležilo je nekoliko bitnih aktivnosti.

Izrađen je Nacrt Zakona o porodici koji je, kao što je ranije rečeno, dosta dobro usaglašen sa međunarodnim standardima, njime su predviđena mnoga proceduralna rešenja koja će uvažavati različite potrebe dece i njihovo adekvatnije zadovoljavanje, kao i njihovo aktivno učešće, u skladu sa njihovim razvojnim sposobnostima. Očekujemo da će nakon usvajanja Zakona država razraditi mehanizme njegove implementacije, praćenja i evaluacije, odnosno drugim merama stvoriti uslove za njegovu punu implementaciju.

Nastavak rada na projektu „Integralna reforma sistema socijalne zaštite“, iako je tokom 2004. godine došlo do neprimerenog zastoja, dao je određene rezultate.

Naime, pet podprojekta ovog jedinstvenog projekta je krajem godine finalizirano u formi završnih dokumenata, sa analizom stanja i predlozima reforme pojedinih oblasti sistema: standardi rada centara za socijalni rad, transformacija institucija za

rezidencijalni smeštaj, integralna socijalna zaštita u lokalnoj zajednici, razvoj porodičnog smeštaja i usvojenja i zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Krajem godine angažovani su domaći i strani eksperti za evaluaciju predloženih dokumenata i oni treba da završe svoj rad i daju mišljenje početkom 2005. godine.

No, bez obzira na izveštaj evaluatora, u okviru pojedinih podprojekta, kod kojih je to bilo moguće, realizovane su i konkretne aktivnosti. U okviru podprojekta koji ima za cilj razvoj porodičnog smeštaja, pored kampanja na lokalnom nivou neposredno je rađeno i sa timovima za porodični smeštaj u lokalnoj zajednici. Aktivnosti na realizaciji ovog podprojekta dovele su do pomeranja odnosa broja dece u institucijama socijalne zaštite i na porodičnom smeštaju u korist ovog poslednjeg oblika zaštite. Umesto ranijeg odnosa koji je bio približno jednak, krajem godine on je bio za oko deset posto veći u korist porodičnog smeštaja, i sada je taj odnos 60%:40%.

U okviru podprojekta, koji ima za cilj bolju zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, završen je tekst Opšteg i Posebnog protokola (za decu na smeštaju), i oni ubuduće treba da budu zvanični dokumenti, po kojima će se postupati u zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja.

Pored ovih aktivnosti, Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku pokrenulo je inicijativu za izmenu Zakona o finansijskoj pomoći porodici, u cilju otklanjanja nekih slabosti ovog Zakona koje su uočene tokom njegove primene.

Bez obzira na relativno značajne aktivnosti koje su realizovane tokom godine u okviru ovih projekata, dobar deo konstatacija koje su izrečene u prošlogodišnjem Izveštaju, važe i za sadašnju ocenu situacije. One se odnose na sledeće:

- ograničenost dometa finansijske podrške porodici: rezultat - deca u ustanovama;
- ograničenost dometa službi, savetodavne pomoći i drugih preventivnih/alternativnih oblika pomoći i zaštite;
- hraniteljske porodice su neravnomerno geografski raspoređene, pretežno u ruralnim sredinama;
- obrazovni status hranitelja je nepovoljan;
- nepovoljna je i starosna struktura hranitelja, a program podrške ovim porodicama je neadekvatan i nestimulativan;
- ustanove za smeštaj su neravnomerno geografski raspoređene (80% dece sa smetnjama u razvoju i 50% dece bez roditeljskog staranja izmešteno iz svog mesta rođenja i prebivališta roditelja/srodnika);
- uprkos velikoj materijalnoj pomoći donatora, fizičko stanje objekata vrlo loše;
- stručno-metodološki rad u ustanovama nije usmeren ka osnaživanju i sticanju životnih veština dece.

Kada je reč o zlostavljanju i zanemarivanju dece, pored napred iznetog, potrebno je reći da nema pouzdanih podataka o rasprostranjenosti, pojavnim oblicima i merama zaštite, te da prevencija i zaštita nisu sistemski rešeni – pojedinačni sistemi

deluju nepovezano i na osnovu nedovoljno razrađenih standarda i procedura, a nivo osposobljenosti / kompetencija profesionalaca je neujednačen.

Donet je i Zakon o državljanstvu RS, kojim su bliže regulisana prava građana o pitanjima iz ove oblasti, a indirektno i prava dece. Posebnu pažnju privlači odredba po kojoj je za sve postupke koji se odnose na dete starije od 14 godina neophodno pribaviti njegovu saglasnost.

5. Osnovna zdravstvena i socijalna zaštita

Prema podacima Ministarstva zdravlja RS tokom 2004. godine pripremljeni su tekstovi novih zakonskih rešenja, od kojih je najznačajniji Zakon o zdravstvenoj zaštiti, koji je trenutno u proceduri, kao i niz drugih zakonskih akata (Zakon o transplantaciji, Zakon o zdravstvenoj zaštiti mentalno obolelih, Zakon o transfuziji i dr.), koji će doprineti unapređenju zdravstvene zaštite majke i deteta i ostvarivanju njihovih prava u sistemu zdravstvene zaštite.

U toku je i definisanje i određenog broja protokola i vodiča dobre kliničke prakse za oboljenja i stanja koja predstavljaju vodeće uzročnike smrtnosti i oboljevanja kod dece i mladih.

U cilju humanizovanja uslova porođaja u bolnicama radi se na promovisanju emancipatorskog pristupa porođaju (stimuliše se mogućnost da otac deteta prisustvuje porođaju, smeštaj novorođenčeta sa majkom i sl).

Inicirano je i kreiranje nacionalne perinatalne politike.

I pored ovih preduzetih aktivnost nadležnog Ministarstva, neke konstatacije iz prethodnog Izveštaja i dalje važe u odnosu na mogućnost ostvarivanja prava deteta na zdravlje.

Mreža ustanova relativno je dobra, iako je nešto slabija u ruralnim sredinama a stacionarni kapaciteti su relativno dobro razvijeni i dostupni.

Broj zdravstvenih radnika, posebno pedijataru, u odnosu na broj dece relativno je visok.

Stopa smrtnosti odojčadi i dece je u opadanju (ali još uvek visoka u odnosu na zemlje u regionu).

Zadovoljavajući stepen obuhvata dece vakcinacijama.

Stručna nega na porođaju – 98,8%, smrtnost žena jedna od najnižih u CI Evropi.

Međutim, i pored relativno dobrih pokazatelja, neophodno je ukazati i na sledeće:

- Broj i kvalitet usluga je u opadanju.
- U vrsti usluga dominiraju usluge lečenja, prevencija je zanemarena, a usluge savetovanja, informisanja i obrazovanja sporadične.
- Praksa rane dijagnostike, stimulacije i praćenja dece sa smetnjama u razvoju/pod rizikom je nerazvijena (neretko kontraproduktivna).
- Kodeksi poštovanja prava na privatnost nisu sastavni deo redovne prakse.
- Neuhranjenost i gojaznost dece u porastu.

- Stopa niske porođajne težine u porastu.
- Zaštita od zagađenja životne sredine nedovoljna.

Kada govorimo o pravima iz oblasti socijalne zaštite ne možemo zaobići pitanje siromaštva u Srbiji, a posebno siromaštva dece.

Istraživanja pokazuju da je siromaštvo dece u Srbiji višeslojno. U doživljaju siromaštva deca i njihovi roditelji ne misle samo na nedostatak materijalnih sredstava, već ga doživljavaju kao deprivaciju u oblasti obrazovanja, zdravlja, socijalne sigurnosti, odnosno kao socijalnu i geografsku deprivaciju.

Vlada Republike Srbije je donela Nacionalni plan akcije za decu u kome se definiše politika zemlje prema deci za period do 2015. godine. Ovaj dokument ima za cilj da se na sistematski način pristupi rešavanju problema društvenog položaja dece koji su narasli u periodu krize i tranzicije.

„Smanjenje siromaštva dece kao cilj proizlazi iz Strategije za smanjenje siromaštva. Ovaj strateški cilj treba da se realizuje kroz:

- Obezbeđivanje pomoći pojedinoj deci i porodicama koje se budu našle u zoni siromaštva.
- Prevenciju efekata siromaštva u sredinama koje zbog siromaštva generišu prenošenje siromaštva na buduće generacije.
- Dostupnost i poboljšanje kvaliteta i efikasnosti pružanja usluga društvenih službi za decu¹⁾ (M. Dinkić)

U 2004. godini, kada je reč o pravima u socijalnoj zaštiti, jedino je vredno pomena da je Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj sigurnosti i materijalnom obezbeđenju porodice učinjena izmena kojom se porodice koje primaju materijalno obezbeđenje – socijalnu pomoć - izjednačavaju u odnosu na uslove za ostvarivanje ovog prava. Naime, umesto opštinskog proseka u privredi, kao iznos koji je cenzus za ostvarivanje ovog prava uzet je republički proseki zarade u privredi.

6. Obrazovanje, slobodno vreme i kulturne aktivnosti

Tokom 2004. godine, politikom koju je vodilo novo rukovodstvo Ministarstva prosvete i sporta (MPS) RS praktično su zaustavljeni gotovo svi tokovi započete reforme obrazovanja: reforma kurikuluma obaveznog obrazovanja je praktično zaustavljena i vraćena su rešenja iz prethodnog perioda; Centar za profesionalni razvoj nastavnika je preimenovan (vraćen stari naziv „Zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja“) i više meseci praktično nije delovao, izbačena je obaveza Ministarstva da obezbeđuje sredstva za razvojne programe, ukinuta je većina planiranih seminara za stručno usavršavanje nastavnika i drugih zaposlenih u obrazovanju.

Izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Školski program, definisan preko ciljeva i ishoda za obrazovne oblasti, a ne samo

1) Nacionalni plan akcije za decu, Republika Srbija, Beograd, 2004.

za predmete, zamenjen je starim nazivom „Plan i program“, a određivanje ishoda je izostalo. Time je onemogućeno praćenje kvaliteta i vrednovanje stvarnih učinaka obrazovnog i vaspitnog rada u školi.

Izmene i dopune Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja vratile su obavezno školovanje na 8 godina.

Izrađen je Jedinostveni akcioni plan za unapređivanje obrazovanja Roma (JAP) u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i OEBS-om (2004), formiran je Koordinacioni odbor za izradu i praćenje implementacije jedinstvenog akcionog plana JAP, koji je razmatrao i usvojio dokument. Koordinacioni odbor čine predstavnici MPS, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Romskog nacionalnog saveta, Romskog sektetarijata, NVO, Instituta za psihologiju i međunarodnih organizacija koje se bave Romima, SDC, UNICEF, FOD SB.

Ministarstvo prosvete i sporta RS je dalo saglasnost na JAP, tako da je to zvaničan dokument MPS-a.

Ovom prilikom iznosimo i neke ocene stanja u ovoj oblasti, koje su od suštinskog značaja za ostvarivanja prava dece na obrazovanje:

- Obrazovanje je u principu dostupno i besplatno.
 - Mreža škola je relativno dobro razvijena.
 - Nastavnički kadar je visoko obrazovan.
 - Zakonodavstvo na nivou načela – pozitivno.
- Međutim:
- Besplatno obrazovanje, kako se ovaj princip ostvaruje u praksi, ima mnogo prikrivenih troškova: udžbenici, oprema, rekreativne aktivnosti, dodatni didaktički materijal, plaćanje privatnih časova zbog neadekvatnosti sadržaja, obima i prirode nastavnih metoda.
 - Kada je reč o dostupnosti obrazovanja, izražen je trend gašenja škola u seoskim područjima, bez pratećih socio-ekonomskih mera koje obezbeđuju dostupnost, pri čemu su aktivne mere praktično simbolične (2.92% - učenički krediti, 0.08% - stipendije, 2.92% - smeštaj u učeničke domove).
 - Mreža srednjih škola nedovoljno je optimalna i neusklađena sa zahtevima tržišta i lokalne zajednice.
 - Nastavni kadar – nema mehanizma koji obezbeđuje stalno stručno napredovanje, a i ono što je započeto pre 2004. godine je zaustavljeno.
 - Procenat osipanja do kraja osnovnoškolskog obrazovanja je 15%.
 - Čak 85% dece sa smetnjama u razvoju koja žive u porodicama, nije uključeno u sistem obrazovanja.
 - Specijalne škole i odeljenja pri redovnim školama su nedovoljne i neravnomerno raspoređene.
 - Za decu koja se nalaze na dužem bolničkom lečenju i dalje ne postoje sistemske mere. One delimično postoje na nivou osnovnoškolskog obrazovanja, ali ne i na nivou srednjoškolskog obrazovanja.

- Deca pripadnici manjina su neravnomerno obuhvaćena obrazovanjem. Ovo se posebno odnosi na romsku populaciju.
 - Nastava na manjinskom jeziku je načelno obezbeđena, ali nije praćena i adekvatnim udžbenicima.
 - Deca kojoj je izrečena mera upućivanja u vaspitnu ustanovu ili zavod za vaspitanje, formalno imaju uslove za nastavak obrazovanja, ali je stopa završavanja vrlo niska, posebno na nivou srednjeg obrazovanja.
 - I dalje je izražen tradicionalni pristup u primeni nastavnih metoda, koji podstiču reproduktivno znanje, a stečena znanja su u najvećem delu teorijska.
 - Nastavni programi su preobimni sadržinski (i metodski), često neprimereni razvojnim mogućnostima, a oblasti i teme međusobno neusklađene.
- Celokupan obrazovni sistem je centralizovan i zatvoren prema lokalnoj zajednici, privatnom i nevladinom sektoru.

Aktivno učešće učenika u donošenju odluka vezanih za školu načelno je omogućeno, ali se u praksi ne podstiče, a izražena je nedovoljna informisanost i obučenosć učenika za učešće u odlučivanju.

7. Dete u posebnim situacijama

Prateći položaj dece u posebnim situacijama, odnosno pojedine grupacije posebno osetljivih grupa dece, možemo konstatovati da tokom 2004. godine nije bilo nekih promena koje bi suštinski uticale na bolje ostvarivanje prava ove grupe dece. Stoga, navešćemo samo nekoliko podataka i komentara za neke grupacije dece i to samo onih podataka koji su se makar i delimično promenili tokom 2004. godine.

Pravo deteta na zaštitu od eksploatacije u radu

U našoj zemlji do sada nisu vršena nikakva istraživanja koja bi imala za cilj da se sazna koliko su ljudi svesni prisutnosti i pojavnih oblika zloupotreba dečjeg rada, kao i procena rasprostranjenosti ove pojave.

U 2004. godini država je prepoznala postojanje problema i učinila prvi i vrlo značajan korak u cilju istraživanja pojave i njenog suzbijanja. Izdvojena su sredstva iz budžeta koja su namenjena za istraživanje koje će tokom 2005. godine sprovesti Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku i Centar za prava deteta. Cilj istraživanja je sakupljanje podataka o predstavama (osvešćenosti problema), prisutnosti pojave i njenoj prirodi u našoj zemlji, kako bi poslužili kao osnov za određivanje prioriteta za nacionalno delovanje u suzbijanju problema. Preciznije rečeno, putem istraživanja pojave i bavljenjem njome pokušaću se doći do razvijene nacionalne politike, tj. multidisciplinirane strategije, kako bi se sprečila ekonomska eksploatacija dece i dečji rad i suprostavljalo tim pojavama. Kroz dobijanje podataka o opštoj slici i predstavama o dečjem radu koji su prisutni u javnosti i o tome kako deca shvataju pojam dečijeg rada, pokušaću se dobiti slika o prepoznavanju/osvešćenosti problema, ali i posredna procena prisutnosti pojave u opštoj populaciji.

Kako bismo identifikovali i doprli do dece koja su izložena posebnim rizicima, a sa stavom da u je u našoj zemlji veoma izražen problem prikriivenih radnih okolnosti, istraživanje bi bilo usmereno i na:

- snimanje stanja u hraniteljskim porodicama,
- snimanje stanja kod romske populacije, kao potencijalno najugroženijeg dela stanovništva u našoj zemlji.

Na osnovu preliminarnih podataka smatramo da su ove grupe u našoj zemlji u najvećem riziku, posebno imajući u vidu da Konvencija o pravima deteta garantuje pravo deteta na zaštitu, pored ostalog i od obavljanja bilo kog posla koji bi ometao školovanje deteta.

Prema projektu, istraživanje bi trebalo početi u januaru 2005. godine, a prva faza bi bila okončana krajem iste godine.

Pravo deteta na zaštitu od seksualnog iskorišćavanja

Republika Srbija nije još uvek razvila svoj nacionalni program akcije u vezi sa zaštitom dece od seksualnog iskorišćavanja, ali treba istaći da su usvojena pojedina zakonska rešenja na nivou krivičnog zakonodavstva, kao i da se nove izmene u ovoj oblasti tek očekuju. Trenutno važećim Krivičnim zakonom RS ustanovljeno je novo krivično delo - iskorišćavanje maloletnih lica za pornografiju - pored već postojećih krivičnih dela: posredovanje u vršenju prostitucije i prikazivanje pornografskog materijala predviđenih Osnovnim krivičnim zakonom. Takođe, važno je ukazati i na reformu celokupnog krivičnog zakonodavstva i njegovu kodifikaciju koja je trenutno u toku, pogotovo imajući u vidu Predlog novog Krivičnog zakonika Republike Srbije i Zakonika o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivično-pravnoj zaštiti maloletnih lica koji se nalazi u skupštinskoj proceduri i čije se usvajanje očekuje u 2005. godini, a koje su u skladu sa navedenim dokumentima.

Pravo deteta na zaštitu od nezakonite upotrebe narkotika i psihoaktivnih supstanci

Iako u 2004. godini nije bilo posebnih aktivnosti koje bi unapredilo mogućnosti uživanja ovog prava, mislimo da je neophodno istaći dramatično upozorenje stručnjaka i relevantnih institucija o povećanju broja maloletnika korisnika narkotika, a posebno alkohola.

Iako je donet Zakon o prodaji duvana maloletnicima, prema saopštenju nadležnih, njegova primena je izostala, o čemu svedoči podatak da do sada nije saopšteno da je bilo koji prodavac odgovarao, iako je evidentno da se duvan prodaje i maloletnicima.

Pravo deteta na zaštitu od otmice i trgovine

U februaru 2004. godine, uz podršku misije OEBS u Srbiji i Crnoj Gori, a pri Ministarstvu rada, zapošljavanja i socijalne politike formirana je Služba za koor-

dinaciju zaštite i pomoći žrtvama trgovine. Služba je deo Zavoda za vaspitanje dece i omladine u Beogradu i ovu službu čini tim sastavljen od predstavnika Ministarstva, OEBS-a i nevladinih organizacija „Astra“ i Savetovaništa protiv nasilja u porodici. Osnovna svrha tima je identifikacija i pružanje svih vidova pomoći žrtvama trgovine ljudima kao i obezbeđivanje izbegavanja njihove sekundarne viktimizacije.

Vlada RS je u oktobru 2004. godine donela odluku o obrazovanju Saveta za borbu protiv trgovine ljudima radi koordinacije nacionalne i regionalne aktivnosti za borbu protiv trgovine ljudima, razmatranja izveštaja relevantnih tela međunarodne zajednice o trgovini ljudima, zauzimanja stavova i predlaganja mera za sprovođenje preporuka od strane međunarodnih tela u borbi protiv trgovine ljudima. Savet čine: ministar nadležan za unutrašnje poslove, ministar prosvete i sporta, ministar finansija, ministar rada, zapošljavanja i socijalne politike, ministar zdravlja i ministar pravde.

Pravo deteta u sistemu maloletničkog pravosuđa

Prema podacima Zavoda za statistiku Republike Srbije nastavljen je trend stagnacije prestupništva maloletnika i u 2003. godini.² Ova tendencija stagnacije prati i broj podnesenih krivičnih prijava, odnosno broj podnesenih zahteva za pokretanje postupka od strane javnog tužilaštva.

Međutim, osnovna teškoća u praćenju trendova je statistika koja se vodi u različitim sektorima, odnosno na nivou policije, tužilaštva i suda, a koje metodološki nisu usklađene. S druge strane veliki broj slučajeva prenosi se iz godine u godinu, kako unutar samih institucija, tako i između njih. Naravno, treba uvek imati na umu da su statistički podaci pre svega pokazatelji aktivnosti pojedinih organa, kao i kriminološku »tamnu brojku« koja je uvek zastupljena.

Što se tiče strukture izvršenih krivičnih dela maloletnika tokom 2003. godine, nastavljen je trend izvršenja imovinskih krivičnih dela. U tom smislu broj izrečenih krivičnih sankcija za krivična dela protiv imovine u 2003. godini iznosi 73,3%. Prema brojnosti zatim slede krivična dela protiv života i tela – 12,7% u odnosu na ukupan broj izrečenih krivičnih sankcija, dok na sva ostala krivična dela otpada 13,9% od izrečenog broja krivičnih sankcija. Analizom podataka i poredenjem sa prethodnom 2002. godinom zapaža se rast broja krivičnih dela protiv života i tela u opštoj strukturi maloletničkog kriminaliteta. Ovi podaci su izrazito zabrinjavajući jer svedoče o promeni strukture maloletničkog kriminaliteta, ali se mogu tumačiti i sa aspekta povećanja stope rasvetljavanja pojedinih nasilnih krivičnih dela od strane policije, posebno imajući u vidu 2003. godinu.

U pogledu krivično pravne reakcije u odnosu na maloletnički kriminalitet i dalje su izraženi trendovi izuzetnog primata vaspitnih mera u odnosu na kaznu

² U vreme pisanja izveštaja samo za 2003. godinu bili su dostupni objedinjeni podaci za teritoriju Republike Srbije, dok su podaci za 2004. godinu još uvek bili u obradi.

maloletničkog zatvora. U strukturi izrečenih vaspitnih mera, primat imaju mere vaninstitucionalnog karaktera (disciplinske mere i mere pojačanog nadzora 97%) u odnosu na mere institucionalnog karaktera (3%). Sudovi najčešće izriču mere pojačanog nadzora i to u polovini slučajeva (50,1%), ali izraziti primat ima mera ukora kao disciplinska vaspitna mera, jer u Srbiji mera upućivanja u disciplinski centar nikada i nije zaživela.

Imajući sve navedeno u vidu, Ministarstvo pravde Republike Srbije uvidelo je potrebu zakonodavne reforme i u sistemu maloletničkog pravosuđa. Početkom 2004. godine, od strane ovog Ministarstva, formirana je Radna grupa koja je sačinila Nacrt Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

Kao osnov za rad na Nacrtu korišćen je model Zakona o pravosuđu za mlade sačinjen od strane stručnog tima Centra za prava deteta. Nacrt zakona usvojen je od strane Vlade Republike Srbije i u formi Predloga nalazi se u skupštinskoj proceduri. Njegovo usvajanje očekuje se početkom 2005. godine, sa setom novog krivičnog zakonodavstva.

U izradi Nacrta pošlo se od dosadašnjih rešenja, zastupljenih u posebnim celinama u okviru Osnovnog krivičnog zakona, Krivičnog zakona Republike Srbije, Zakonika o krivičnom postupku, Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije, ali je uneto i dosta novina koje su u vezi sa razvojem naučnih disciplina koje proučavaju ličnost maloletnika i problemima na koje je ukazala sudska praksa u proteklom periodu. Radna grupa je imala u vidu i rezultate realizovanih kriminoloških istraživanja i međunarodne dokumente među kojima su neki obavezujućeg karaktera, kao npr. Konvencija o pravima deteta, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, ratifikovanih od strane naše države, kao i mnoge druge koji sadrže norme kojih se ne može odreći nijedna civilizovana zemlja: Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe, Smernice UN za prevenciju maloletničke delinkvencije, Pravila UN o zaštiti maloletnika lišenih slobode, *Standardna minimalna pravila UN za mere alternativne institucionalnom tretmanu, Evropska pravila o društvenim sankcijama i merama, kao i neki drugi dokumenti Saveta Evrope čiji smo član.*

Nacrt podrazumeva pet celina. Deo prvi sadrži osnovne odredbe, deo drugi krivičnopravne odredbe (odredbe materijalnog krivičnog prava, odredbe o organima i krivičnom postupku, odredbe o primeni vaspitnih naloga i izvršenju krivičnih sankcija), u trećem delu se nalaze posebne odredbe o krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (dece i maloletnika) kao oštećenih u krivičnom postupku, u četvrtom delu su kaznene odredbe, a u petom - prelazne i završne odredbe. Na taj način obuhvaćen je ne samo celokupni krivičnopravni položaj maloletnih učinilaca, već je jednom posebnom celinom regulisan i položaj onih maloletnih lica koja su u ulozi žrtve krivičnih dela.

Dete pripadnik manjinske grupe

U prošloj godini bilo je nekoliko situacija koje su podigle tenzije u multietničkim sredinama, što je privuklo pažnju i međunarodne zajednice, te je država morala da podnese izveštaj o Evropskom parlamentu u Strazburu o tim događajima.

U odnosu na ostale manjine i decu pripadnika manjina, deca iz romske populacije su i dalje u najtežem položaju po pitanju ostvarivanja skoro svih prava.

Kao što je napred izneto, u 2004. godini Ministarstvo prosvete i sporta je izradilo Jedinostveni akcioni plan za unapređivanje obrazovanja Roma (JAP) u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i OEBS-om (2004). Formiran je i Koordinacioni odbor za izradu i praćenje implementacije jedinstvenog akcionog plana JAP.

REZIME

U odnosu na prethodni period možemo zaključiti da tokom 2004. godine nije bilo značajnih inicijativa, programa i projekata koji bi nam dali za pravo da zaključimo da je u oblasti prava deteta u Srbiji načinjen značajan napredak.

Evidentno je da nedostaju mehanizmi za implementaciju, praćenje i evaluaciju aktivnosti u svim oblastima i resorima. Intersektorska saradnja skoro da ne postoji, a time nema ni koordinacije relevantnih podistema, kao što su obrazovanje, zdravstvo, socijalna politika, pravna regulativa, finansije, što uključuje i odsustvo planske saradnje sa nevladinim sektorom i udruženjima.

Usklađenost nacionalnog prava s Konvencijom o pravima deteta može se oceniti kao parcijalna tj. nepotpuna. Tokom 2004. godine nije bilo značajnijih aktivnosti na ovom planu, osim rada na predlogu Porodičnog zakona i predlogu Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, tako da i dalje ostaje veliki broj oblasti koji zahteva usvajanje novih zakonodavnih rešenja.

Registrovane promene na nivou zakonodavstva 2004. godine:

- Izmenama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije donetim 2004. g. koji je usvojen 2003. godine, obavezno obrazovanje sa devet godina skraćeno je na osam.
- Na pokretanju inicijative posebnog zakona o pravima deteta, koji bi sadržao osnovne principe bez kojih ta prava ne mogu da se ostvaruju, kao i načela i osnove na kojima treba da se zasnivaju relevantne odredbe u drugim zakonima, tokom 2004. godine nije ništa urađeno.

Vladin Savet za prava deteta tokom 2004. godine, skoro da nije ni funkcionisao. Činjenica što to telo nema dovoljne ingerencije, niti dovoljno osoblja da bi moglo svakodnevno i povodom svih pitanja da komunicira sa svim resorima, nije dovoljan razlog da Savet održi samo dve sednice, od kojih je jedna bila konstitutivna.

Ono što predstavlja posebnu teškoću je i činjenica da u Srbiji ne postoje posebna budžetska izdvajanja za decu. Sredstva iz budžeta se obezbeđuju kroz sektoralne alokacije. Na taj način je moguće doći samo do indirektnih pokazatelja koji se mogu naslutiti iz podataka o planiranim rashodima Budžeta Republike Srbije po funkcionalnoj klasifikaciji, a koji se odnose na oblasti od kojih zavisi položaj dece.

Jedan o najvećih problema u praćenju položaja dece u Srbiji su podaci o deci. Ovde prvenstveno mislimo na potpunost, pouzdanost i validnost podataka i njihovu razbijenost po oblastima. Najčešće se vode podaci koji su u vezi sa budžetskim izdvajanjima: dečji dodaci i drugi dodaci koji pripadaju porodici, podaci o smeštenoj deci u socijalnoj zaštiti, podaci o deci uključenoj u sistem obrazovanja, deci izvršiocima krivičnih dela i sl.

Ove podatke vode ministarstva, odnosno državni organi kojima su ovi poslovi povereni. Republički zavod za statistiku objedinjuje ove podatke, ali sa metodologijom na osnovu koje je teško pouzdano vršiti procenu položaja dece.

Rad na definisanju indikatora tokom 2004. godine na osnovu kojih bi se moglo kontinuirano pratiti stanje prava i položaj dece, osim globalnih koji su do sada postojali, daje nadu da će u ovoj oblasti biti učinjen napredak u 2005. godini.

Pitanje diseminacije informacija, treninga i podizanja opšteg nivoa svesti o pravima deteta još uvek nije predmet opšte strategije, što je direktna posledica odsustva nacionalne strategije za primenu i nadzor nad ostvarivanjem Konvencije o pravima deteta. Postojeći procesi ostaju na nivou pojedinačnih kampanja o posebnim oblastima prava deteta i aktivnosti nevladinog sektora.

Imajući u vidu sve prethodno izneseno, važno je naglasiti da nezavisni sistem zaštite prava deteta u Srbiji još uvek nije ustanovljen, kao ni nezavisni mehanizam za nadzor ljudskih prava uopšte. U tom smislu ne postoji ni pravo deteta na nezavisnu pravnu reprezentaciju u svim sudskim i administrativnim postupcima koji ga se tiču, kao ni ustanovljen sistem "zaštitnika prava deteta", preko nezavisne ustanove ombudsmana za decu.

Nažalost, novonastale političke okolnosti su pre izvor bojazni nego nade da će započete reforme koje se neposredno tiču položaja dece, biti nastavljene na način i u pravcu koji su usaglašeni sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

PREPORUKE

Radi daljeg napretka u ostarivanju prava deteta u Srbiji, a na osnovu procene stanja u ovoj oblasti u 2004. godini, mislimo da većina preporuka datih u Izveštaju za 2003. godinu može biti važeća i za ovu godinu.

No, pre opštih preporuka neophodno je istaći da je u Srbiji izražen visok stepen centralizacije skoro svih sistema, što u značajnoj meri ograničava građane u ostvarivanju njihovih prava i zadovoljavanju potreba na lokalnom nivou. S obzirom da lokalne zajednice, u tako centralizovanom sistemu, nemaju izvornih prihoda ili ih imaju u nedovoljnoj meri, izostaje njihova samoinicijativnost i motivisanost za preduzimanje mera u svojoj sredini. To istovremeno utiče i na slabo ili gotovo nikakvo učeće građana u odlučivanju i pokretanju inicijativa.

Zbog toga bi bi u narednom periodu država morala da intenzivnije radi na razradi mehanizama koji bi omogućili decentralizaciju određenih ovlašćenja i dekoncentraciju sredstava sa republičkog na lokalni, odnosno regionalni nivo.

Pored toga neophodno je preduzimati intenzivnije mere za jačanje međuresorske saradnje, jačanjem vladinih tela: osnivanjem Skupštinskog odbora za prava deteta, jačanjem pozicije i uloge Saveta za prava deteta, formiranjem ovakvih tela na lokalnom i regionalnom nivou i drugim merama.

Osnovnu opasnost koju vidimo, kada je reč o zakonodavnoj aktivnosti, jeste mogućnost da budu doneti zakoni koji će biti usaglašeni sa međunarodnim zakonodavstvom, ali da će izostati mehanizmi koji će omogućiti njihovu implementaciju, praćenje i evaluaciju efekata primene. Zbog toga ukazujemo na neophodnost izrade ovih mehanizama uz svaki zakonski akt.

Opšte preporuke na nacionalnom nivou (opšte mere primene):

- Reforma zakonodavstva koja će omogućiti potpunu uskladenost domaćeg i međunarodnog prava.
- Reforma pravosudnog i administrativnog sistema, koja će omogućiti delotvorno korišćenje pravnih lekova za ostvarivanje prava deteta.
- Puna primena Konvencije o pravima deteta, uključujući široku promociju ovog međunarodnog dokumenta.
- Uvođenje nadzornih mehanizama, kao na primer Ombudsmana za prava deteta.
- Izdvajanje posebnog budžeta za decu.
- Osnaživanje ingerencija i kapaciteta posebnog tela na nivou Vlade Srbije - Saveta za prava deteta i po mogućstvu formiranje sličnih tela i na nivou manjih administrativnih zajednica.
- Primena sveobuhvatnog nacionalnog plana akcije za decu, uz naglasak na osnovnim principima nediskriminacije, najboljeg interesa deteta, prava na život, opstanak i razvoj i prava na participaciju.

Pored ovih opštih preporuka, a na osnovu procene stanja iz ovog Izveštaja, izdvajaju se i sledeće preporuke:

- Aktivnije preduzimanje mera u cilju smanjenja i ukidanja višeslojnog siromaštva dece.
- Dalje sprovođenje započetih reformskih projekata i istrajavanje na reformskim pravcima koji su prekinuti ili zaustavljeni.
- Učešće Srbije u posebnim i zajedničkim naporima SCG i drugih država jugoistočne Evrope u borbi protiv zloupotrebe opojnih sredstava i psihotropnih supstanci, trgovini decom, i protiv drugih zloupotreba koje uključuju prekogranične nelegalne aktivnosti (npr: ekonomske, seksualne i druge oblike iskorišćavanja deteta).
- Razvoj mera za rano otkrivanje i eliminaciju nasilja nad decom u porodici, školama, na ulici i u ustanovama socijalne zaštite.
- Uspostavljanje sistema maloletničkog pravosuđa uz uključivanje diverzionih mera i alternativa institucionalnim merama.
- Razvoj specifičnih programa za decu koja pripadaju manjinskim grupama, uključujući programe za razvoj njihove kulturne dobrobiti.
- Razvoj mehanizama nadzora nad uslovima dece smeštene u okviru sistema socijalne zaštite i nad praksom pravosudnih organa, uz poseban osvrt na reformu sistema usvojenja i postepenu eliminaciju institucionalizacije kao alternativnog smeštaja dece bez porodičnog staranja.
- Identifikacija i aktivnost na ukidanju dečjeg rada.
- Razvoj posebnih programa za „decu na ulici“.
- Razvoj bezbednih, dostupnih i kreativnih programa za slobodno vreme dece.

2004 – ZAKONODAVNE IZMENE U ODNOSU NA IZVEŠTAJ 2003.

Zakon o izmenama Zakona o lokalnoj samoupravi (Zakon je objavljen u „Službenom glasniku RS“, br. 33/2004 ?d 23.03.2004. godine.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o lokalnoj samoupravi – (done-tog 2002. godine)

Zakon je objavljen u „Službenom glasniku RS ??“, br. 135/2004 ?d 21.12.2004. godine.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja – usvojen 28.05.2004. Zakon je objavljen u „Službenom glasniku RS“, br. 58/2004 i 62/2004

Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja - Zakon je objavljen u „Službenom glasniku RS“, br. 120/2004 od 5.11.2004. godine, a stupio je na snagu 13. 11.2004. god.

Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti - Zakon stupa na snagu 30.11.2004. god. Prestaje da važi Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti („Službeni glasnik SRS“, broj 59/89 i „Službeni glasnik RS“, br. 44/91, 53/93, 67/93 i 48/94) i Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju („Službeni list SRJ“, br. 46/96, 12/98 i 37/02).

Zakon o lekovima i medicinskim sredstvima - Zakon je objavljen u „Službenom glasniku RS“, br. 84/2004 od 24.7.2004. godine. Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o proizvodnji i prometu lekova („Službeni list SRJ“, br. 18/93 i 23/02).

Zakon o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku – Zakon je objavljen u „Službenom glasniku RS“, br. 58/2004 od 28.05.2004. god.

Zakon o državljanstvu Republike Srbije - Zakon stupa na snagu 29.12.2004, a počinje da se primenjuje 27.2.2005. godine. Danom početka primene ovog zakona prestaju da važe Zakon o jugoslovenskom državljanstvu ("Službeni list SRJ", br. 33/96 i 9/01) I Zakon o državljanstvu Socijalističke Republike Srbije ("Službeni glasnik SRS", br. 45/79 i 13/83).

The Child Rights Centre - Belgrade

Child Rights in Serbia 2004.

The contributors in compiling this report
(in alphabetical order):

Viktorija Cucic
Vesna Dejanovic
Ljubomir Pejakovic
Mirjana Pesic
Ivana Stevanovic
Oliver Toskovic
Sladjana Vorkapic
Nevena Vuckovic Sahovic
Tanja Zogovic

Child Rights in Serbia 2004

Published by
CHILD RIGHTS CENTRE
Belgrade, Dositejeva 4
33 44 170, 21 84 122, 184 096
www.cpd.org.yu
cpd@eunet.yu

For the publisher
Ljubomir Pejaković, Director

Editor of all publications
Vesna Dejanović

Translated by
Tatjana Čolin

Printed by
Colorgrafx, Belgrade

Circulation 200

ISBN 86-83109-32-1

Data gathering was made possible by Save the Children Norway and printing by Save the Children UK Office in Belgrade

CIP - katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

341.231.14-053.2(497.11)“2004“
342.726-053.2(497.11)“2004“

CHILD Rights in Serbia : 2004 /
the contributors in compiling this report
Viktorija Cucić ... [et al.].
- Belgrade : Child Rights Centre, 2005
(Belgrade : Colorgrafx). - 23 str. ; 23 cm

Tiraž 200. - Napomene uz tekst.

ISBN 86-83109-32-1

1. Cucić, Viktorija
a) Права детета - Србија - 2004
COBISS.SR-ID 124009228

Contents:

Acknowledgements
Foreword
Executive Summary
Our Recommendations
Background
Political changes in Serbia in 2004 and their effect on children's rights
Prevailing attitudes about childhood.
General Measures of Implementation
Achievement of Individual Rights

Acknowledgements

The Child Rights Centre extends its gratitude to all who contributed to this Report. We also wish to thank all local and international NGOs who allowed us to use and publish their data.

The preparation of this Report, especially the creation of the specific indicators, would not be possible without a generous support of Save the Children Norway to whom we owe a special recognition. Furthermore, we give thanks Save the Children UK who financed the translation and publishing of this report.

FOREWORD

This Report follows the Committee on the Rights of the Child General Guidelines on the Initial and Periodical Reporting for states parties to Convention on Rights of the Child. A version of this Report is available in Serbian in hard copy from the Child Rights Centre, Belgrade.

During the 2004, Child Rights Centre invested significant effort to define the indicators for evaluation and assessment of the status of children and realization of their rights. In defining these indicators, we were guided by existing ones in the National Plan of Action for Children and in UNICEF materials. But, most of the indicators were internally developed, particularly the ones pertaining to legislation. We believe that this represents only the first step toward the creation of a set indicators in order to systematically monitor the implementation of the Convention.

In spite of many obstacles characterizing the previous years as well as this one, we were able to prepare a Report that will continue to serve us, both methodologically and content wise, as a benchmark to monitor the status of children in Serbia. Especially important is that, unless we continue to rely on a methodological approach, it will be almost impossible to prepare a comprehensive and reliable Alternative Report on Implementation of the Convention for the Committee on the Rights of the Child, which will, certainly, be one of the most important tasks for us in the forthcoming period.

1) Full versions with supporting documentation can be found at www.cpd.org.yu

EXECUTIVE SUMMARY

During 2004, there were no significant initiatives, programs or projects that would allow us to conclude that considerable improvement was made in the protection of child rights in Serbia

It is evident that the State mechanisms for implementation, monitoring and evaluation of the activities related to ensuring the Rights of the Child are insufficient in all areas and levels. Inter-sectoral cooperation is almost nonexistent between - education, health, social policy, justice, finance, etc. - including the lack of planned collaboration with the NGOs and citizen Associations.

Serbia remains characterized by a high level of centralization in almost all systems, which greatly limits citizens' ability (especially minorities) to assert their rights and satisfy their needs on the local level. In the existing system, local communities have no allocated resources or real ability to self-finance. Communities lack an enabling environment which inhibits the initiative and motivation to address the issues that affect them. Consequently, the participation of citizens, including children, is almost nonexistent, and new initiatives at the local level are slow in developing.

Adjustments of national laws to correspond with the requirements of the Convention on the Rights of the Child were minimal. There were no significant activities except for the creation of the proposals for the new Family Law and the Law on Juvenile Justice.

The major legislative change registered in 2004 was the amendment of the Law on the Bases of Educational System of the Republic of Serbia (2003) whereby mandatory education was shortened from 9 to 8 years.

The Council on Child Rights was more or less inactive. This government body appears to have neither sufficient authority nor enough members to maintain communication about relevant issues with all relevant stakeholders. Only two Council meetings (one of which was the initial) were scheduled and held during the entire year.

It is very difficult to monitor expenditure on issues that affect children. This problem starts with the fact that there are no separate budget allocations for children in Serbia. The funds from the State budget are allocated to various sector Ministries. That way, only indirect indicators on spending on children can be gathered from the functional classification on planned spending that are in some way related to the areas influencing the status of children.

The absence of reliable data on children represents one of the greatest problems in monitoring the rights of children in Serbia. Here, we primarily refer to insufficient data and the accuracy, reliability and validity of the existing data, and its disaggregation. The existing data is most frequently related to expenditure on child support and other financial support to families, numbers of children placed in insti-

tutions of social care, number of children attending school and children in conflict with the law. Separate Ministries or the appointed state agencies are responsible for data collection. The Statistics Office of the Republic of Serbia summarizes this data, using methodology that makes it exceptionally difficult to draw any reliable conclusions about the status of children in Serbia. However, the work on defining the specific indicators (besides the existing global ones) that would allow continuous monitoring of the status of children and their rights continued during the year 2004, suggesting that things would move forward in this area in the year 2005.

The question of information dissemination and raising the general awareness about child rights is still not addressed, which is directly related to the lack of a national strategy for implementation, enforcement and monitoring of the Convention on the Rights of the Child. The existing processes are usually fragmented campaigns addressing separate areas of child rights and are conducted mostly by the non-government sector.

An independent system for the protection of child rights in Serbia still does not exist, just like the independent mechanisms for monitoring human rights in general. In that sense, the right of the child to independent legal representation in all legal proceedings and administrative actions about matters that concern that child does not exist either. This could be partly resolved through establishment of an independent institution of ombudsman for children.

The current political circumstances induce fear rather than hope that the reforms to improve the rights of children will be continued to enable Serbia to reach international standards.

OUR RECOMMENDATIONS

We think that most of the recommendations given in our 2003 Report apply for this year as well.

It is necessary to develop multi-sectoral cooperation by: improving communication and information exchange; creating and strengthening the government bodies; establishing the Parliament Committee for Child Rights; strengthening the position and role of the Council for Child Rights and creating similar bodies on the local and regional level.

The state should work more on developing mechanisms for decentralization of responsibilities and de-concentration of finances from the Republic into the local or regional level in the next year.

The major problem we anticipate in the area of implementation is that Serbia will adopt the laws adjusted to European and international standards, but will lack the mechanisms to enforce, monitor and evaluate their effects. That is why it is absolutely necessary to define these mechanisms for every legal regulation.

Recommendations to improve the General Measures of Implementation:

- Continue to review existing laws and the legal system to bring legislation affecting children in line with international standards and the Convention on the Rights of the Child.
- Reform of the legal and administrative system that would allow the effective use of the courts and legal remedies for the protection of child rights.
- Full enforcement of the Convention on the Rights of the Child, including a wide promotion of this international document.
- Introduction of monitoring and reporting mechanisms, like, for example, Ombudsman for children.
- Creation of a separate budget lines for children within various sectors to allow duty bearers to be better held accountable for planning and implementation
- Increasing the capacity and authority of the Council for Child Rights (an independent government body) and, if possible, creation of the similar councils on the regional/local level.
- Enforcement of the National Plan of Action for Children, with emphasis on general principles of non-discrimination, best interest of the child, the right to survival, growth and development, and the right to participation.

Besides these general recommendations, some specific ones were identified during the analysis of the current situation:

- More assertive measures are needed to decrease and eliminate child poverty.
- Further continuation of the reform projects that began in the previous period, and were stopped or slowed down this year.

- Serbia's active participation, individually or jointly with Montenegro and other countries in south-eastern Europe, in combating the drug and psychotropic substance abuse, child trafficking and other abuses of children.
- Development of measures for early detection and mitigation of violence against children in families, schools, on the street, and in social care and protection institutions.
- Creation of the system of juvenile justice with diversion measures and more alternatives to institutional measures.
- Development of the specific programs for children from minority groups, including the programs for increasing their access to services and those that provide cultural awareness and appreciation.
- Development of the mechanisms for monitoring the status of children who are placed in the social protection system and correctional institutions with a special focus on the reform of the system of adoption and foster care, and incremental elimination of institutionalization for children without parental care.
- Assessment of the child labor situation and implementation of remedial actions
- Development of special programs for „street children“.
- Development of safe, accessible and creative leisure programs for children.

BACKGROUND

The year was characterized by political rivalry and animosity between the Serbia and Montenegro Republics and their various political parties, which only just managed to avoid alienating the donor and international community. The fact that political disagreements between the parties in the democratic alliance intensified during the 2004 seems especially alarming. Reforms needed to reduce the impacts of poverty, improve education and social services were slowed down or stopped.

During the year, child rights were marginalized. Very few political leaders, policy and decision-makers spoke publicly about children and their rights, except prior to elections or after incidents involving children. This Report is important as an attempt to attract the attention of local and international community to the marginalized status of children in Serbia.

POLITICAL CHANGES IN SERBIA IN 2004 AND THEIR EFFECT ON CHILD RIGHTS

After the December 2003 general elections, lengthy negotiations among the political parties resulted in the creation of a coalition Government of minority parties. It took several months to form a government and appoint ministers. The change of power resulted in the changes of the senior personnel in almost all agencies instituted by the Republic, and a similar thing happened in local municipalities. The new personnel/ administration in each Ministry then questioned and evaluated every existing project and decision made by the previous Government. It seems that every change of government inevitably results in slowing down the implementation of activities, especially the ones related to children. Similar problems beset the local self-government authorities.

The election for the President of Serbia represented one of the few major changes that occurred on a political scene during the last year.

Hints that the EU Feasibility Study could be positive and open the dialogue about Serbia and Montenegro entering the European Union, are certainly promising, but at the time this report is being written, it still remains an uncertainty.

The major political issues remain unsolved: the status of Kosovo and Metohija; the relations between Serbia and Montenegro and full cooperation with the Hague Tribunal. The lack of political and economic stability could greatly jeopardize the long-term policy planning in the realm of protection of child rights.

The lengthy period it took to form the new Government and establish the new administration at the Republic level led to a reduction of activities in virtually all the areas, resulting in stagnation, and even a complete halting of the reform processes. Some parts of the Serbian Government, like, for example, the Ministry of Sports and Education, The Ministry of Labour, Employment and Social Policy, the Ministry of Health, the Ministry of Justice, were practically inactive during the first half of the year. Sometimes, the actions they did take represented a step back, especially in the area of education.

The above described processes affected the work of the Council for Child Rights with the Government of Serbia, which was constituted once again, in the new contexture, at the very end of July, and since then, until the end of the calendar year, held only two meetings.

PREVAILING ATTITUDES ABOUT CHILDHOOD

Even though the status of children in Serbia is directly contingent upon the political, economic and societal circumstances, it also depends on attitudes toward children, and the understanding of what their rights should be. The patriarchal extended family still plays an exceptionally important role in Serbia and Montenegro - as the main provider of support and influence. These patriarchal characteristics are more visible and dominant in the south of the country. Attitudes toward women, therefore, toward female children as well, are predominantly discriminatory, and, again, more so in the south of the country than in the north. One of the most prominent characteristics of the traditional approach toward children is the tendency to overprotect them, at least declaratively, undermining their right to participation, as well as their right to privacy and expression of thought and opinions.

Similar attitudes and practices are visible in the education, health and social care and protection systems, as well as in judicial bodies. Traditional attitudes are clearly held by the majority of those who are major political decision-makers and policy-creators, too. Of course, it would be unrealistic to expect different attitudes and treatment toward children in the country where not even the most basic human rights are yet accepted and adopted in the society. The family situation - crucial for the proper development of every child - is very bleak. Most families in Serbia are faced with a growing threat of poverty and inability to maintain basic household standards. At the same time, the state cannot provide the adequate help, not only because a growing number of families needs help, but also because the state itself is extremely poor, and must use its limited budget for the basics - social security allocations, replenishing dilapidated pension funds - but also to support a gigantic administration, army and police.

GENERAL MEASURES OF IMPLEMENTATION

As noted in the 2003 Report, during its thirty-fourth assembly in October of 2003, the Council for Child Rights, the monitoring body of the Convention on the Rights of the Child, adopted the General Commentary #5 titled „General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child“. This document elaborates on article #4 of the Convention, and serves as an explanation of the measures that should be undertaken on the national level to protect the rights of children.

General application measures identified in the General Commentary #5 are directed at assuring the complete realization of all rights for all children through: law reform, creating bodies for coordination and monitoring (government and non-government), generating an extensive data base, increasing awareness, developing strategies, implementing services and programs with systems for monitoring and evaluation.

In the 2003 Report, we attempted for the first time to analyze the elements of general measures of implementation aimed at protecting the rights of children in Serbia undertaken by the executive, judicial, and legislative branches, and we will continue this trend in our 2004 Report.

1. National Consensus

We are emphasizing that a responsible ratifying country should adopt the National Strategy to assure complete implementation of the Convention on the Rights of the Child. Such a Strategy should have clearly identified goals, objectives and indicators of progress in the area of protection of child rights. There is still no consensus regarding the long-term strategy for improving the status of children in Serbia.

Following the obligations under the Convention on the Rights of the Child, the Government of Serbia began preparing the Initial Report on the measures it has adopted to gratify the rights from the Convention in 2003.

Serbia and Montenegro create their Reports separately, and then collate them to be submitted as one Report to the Committee on the Rights of the Child in Geneva. Preparation of this Report presented an excellent opportunity to assess the real situation collaboratively with all actors in the society, including children themselves. This was not done, however, and the Report is being written without any collaborating NGOs, and, as far as we know, no children participated either.

Only at the final stage was a draft made available to NGOs. The responsible Ministry for Human and Minority Rights encouraged all interested parties to submit their opinions and commentaries. The Child Rights Centre, indeed, sent its comments to the Ministry. According to the latest available information, Serbia completed its Report, while Montenegro has not. Therefore, a joint Report has not yet been presented to the Committee.

Preparing the National Plan of Action for Children was our country's agreed obligation from the World Summit for Children in New York 2001. A National Plan was created by the Council for Child Rights, and adopted by the Government of the Republic of Serbia in February 2004.

National Plan of Action represents a valuable framework for improving the status of children in Serbia, but this document, adopted by the Government, was never discussed in the Parliament of Serbia, or any of its bodies.

The document itself contains seven major components:

1. Reduction of poverty among children
2. Quality education for all children
3. Improved health for all children
4. Improvements of rights and status of children with disabilities
5. Protection of children without parental care
6. Protection of children against abuse
7. Increasing country's capacity for solving the problems of children

For each area, there are defined strategic goals, activities and indicators for monitoring their implementation.

During the second half of this year, responsible Ministries began developing their own Action Plans for the areas under their jurisdiction, and the Statistics Office of the Republic of Serbia continued systematization of specific indicators.

2. Correlation between the national Laws and the Convention

The consensus seems to be that many laws related to children and their rights are ineffective, anachronous, and need modernizing in line with the international legal documents and guidelines such as the Beijing Rules.

Our politicians have a sinewy tendency to change parts of certain Laws every time a switch in power occurs, while rarely creating new Laws correspondent to international standards. For example, since the Law on Social Security of Citizens and Financial Protection of Families was adopted fourteen years ago, there were nine Laws with Amendments and Additions to its original text, which means that this particular law, on average, was changed every seventeen months. Conversely, some laws remain unchanged for decades, in spite of being totally out of step with international conventions and treaties ratified by Serbia.

After ten years of exertion, a new Family Law was passed in 2004. The „expert“ community concurs that, for the most part, this Law corresponds to international standards. However, it does not contain the definition of the family, child, and the rights of the child.

A proposal for a new Law on Juvenile Justice was made in 2004. This proposal comprehensively defines the responsibility and status of minors² who commit a criminal act, legal proceedings, and the sanctions that can be applied. It also

²) Children aged 14 to 18 years

contains articles pertaining to the protection of children who are victims of crimes, or witnesses in criminal proceedings. Finally, juveniles are separated from the adult Criminal Justice system and all matters related to minors in conflict with law are addressed by one comprehensive law.

However, the Law on the Bases of Educational System of the Republic of Serbia, created through wide participative processes, whose level of harmonization with the Convention was very satisfactory, that was passed by the previous Parliament of Serbia, was changed during the 2004. „Expert“ community unanimously agrees that the changes were a clear step backwards.

3. Implementing the Convention on the Rights of the Child

Article 10 of the Declaration on Human and Minority Rights adopted by the Parliament declares that Serbia will comply with all international agreements related to human rights, the rights of minorities and civil freedoms. Therefore, if the directives in the existing domestic laws are lacking or are in discord with international laws, Convention on the Rights of the Child should be enforced and administered directly.

This year, just like the last one, the Child Rights Centre did not uncover any information indicating that any of the judicial and administrative bodies in this country directly invoked or applied an article from the Convention.

4. Effective protection measures

The legislature of the Republic of Serbia assumes protection of child rights through use of standard legal proceedings and through due process, with appeals to the Supreme Court of the Republic of Serbia.

An independent system for protecting child rights in Serbia has not been developed yet. A child right to independent legal representation is virtually nonexistent, as is the system of „protective rights of the child“. In other countries this issue is solved by the creation of the independent ombudsman for children.

The Regional Parliament of Vojvodina recently instituted the independent ombudsman for children, and appointed one of its deputies to serve that function.

After the ratification of European Convention on Human Rights, citizens of Serbia, including children, have an option of appealing and exercising their due process right in the European Court in Strasbourg if one of their rights has been violated.

5. Coordination and implementation of the Convention

There are no set mechanisms to provide the multi-sectoral and multi-ministerial cooperation in Serbia among the relevant education, social protection, judicial,

finances, health, police and employment agencies. There are virtually no examples of multi-system provision of services.

A step forward was made at the end of the last year when the Parliament of Serbia approved the creation of a Subcommittee on the Rights of a Child as a part of the Committee for Gender Equality.

This year, the Strategy for Providing Roma with Equal Opportunities and several Strategies in the areas of health, social protection, and education were developed. However, since the mechanisms for implementation, monitoring and evaluation are still lacking, we could end up with many fragmented and disconnected Strategies whose implementation will be assumed by various Ministries, independently and without any coordination.

Lack of monitoring and evaluation mechanisms presents a problem in practice, especially since the existing state mechanisms for protecting child rights are inefficient and „child-unfriendly“.

The Educational Council of Serbia, consisting of 28 independent experts, was created in 2003 with assumption that child rights and multi-sectoral cooperation will be addressed earnestly. The new Parliament of Serbia, created more than a year ago, has not appointed the new members of this body to this day.

The Centers for Evaluation in Education developed some evaluative and monitoring mechanisms in 2003, but were reorganized and restructured during 2004 in a manner that brought their existence and functioning under scrutiny.

The Council on Child Rights is ambiguously defined, its purpose is vague, and its operational functioning insufficient.

6. Budget analysis and funds allocation

There are no specially allocated budgetary funds for children in Serbia. The funds from the State budget are provided through sector allocations to various ministerial departments. Thus, it is very difficult to make any accurate conclusions about budget spending aimed at children and youth. Planning and decisions about funds allocations are centralized, and the portion given to local municipalities insignificant. Compared to other countries in the region, Serbia holds the last place when ranked on the criteria of budget allocations to education.

7. Selected data/indicators

This year, just like the last, one of the greatest problems in evaluating the status of children in Serbia presents the lack of accurate, comprehensive, reliable, and valid data, according to geographic regions.

Common indicators are not defined and the methodology for data collection and updating not well developed. Statistical data of public interest is collected by the Statistics Office of the Republic of Serbia. Original data is gathered by various

Ministries, often following different and uncoordinated methodology, resulting in information being incomparable, sometimes in complete disagreement.

National Plan of Action recommends that a uniform, nationwide database about children in Serbia should be developed. In 2004, UNICEF supported development of DEVInfo data base on children - clearly defined, comprehensive data base/ list of indicators - making an important step toward the more efficient monitoring of children status in Serbia.

8. The role and status of non-government organizations

The status of domestic and international non-government organizations continues to be undefined. The legislation on non-government organizations was not enacted in 2004, therefore, many NGOs still rely exclusively on financing from the international foundations, foreign governments and international organizations. It is unclear whether such Law will be adopted or even discussed during the next year.

The strengthening of the government sector, as well as involvement of the civil society in providing some services alongside the government sector stagnated during 2004, especially when domestic NGOs are concerned. Cooperation between the NGOs and the government sector remained partial and ad hoc - it was more about the disconnected and isolated examples of good practice, than a true partnership and cooperation.

9. Dissemination, training and awareness raising

Dissemination of information and increasing awareness about the rights of children remained disjointed. Isolated campaigns addressing the sectoral children's issues were primarily the result of NGO activities. The most common were short-term campaigns without a transparent feedback on how much they contributed to the betterment of a problem they addressed. These campaigns were mainly aimed at prevention of human/child trafficking and children health issues. The Ministry of Labour, Employment and Social Policy deserves praise for investing in a public campaign aimed at improvement of foster care (recruiting new foster families).

Local civil sector (NGOs) and international organizations remained dominant in training and education of various professional groups (judges, police, educators, etc).

10. The role of the media

Printed and electronic reports related to children's issues increased during 2004 - not as a result of some specific, purposeful measure by the State, but rather due to more intensive activities of various NGOs and international organizations.

Though some slight improvements could be noted in the manner of media reporting, the articles about children as victims frequently disregard child's right to privacy; many allow a very easy identification of the child, and few directly name the child. Sensational approach still dominates, investigative journalism or articles about the system appear only when an incident occurs, and the analysis and serious discussions of child rights are rare.

11. International cooperation

During 2004, government cooperation with many international organizations stagnated. UNICEF, Save the Children, UNESCO, World Bank, OSCE and few other international organizations continued to be active in many areas (cooperating either directly with the State, or with local NGOs). This cooperation could be more successful and effective if there was a clear policy in this area.

ACHIEVEMENT OF INDIVIDUAL RIGHTS

In this section of the Report, we will list the changes that occurred during 2004 in relation to certain rights of the child in Serbia. The changes are presented according to groups of rights.

1. Definition of a Child

During 2004, there were no notable changes that could affect the practice in this area.

The proposal for the new Family Law does not contain definition of a child.

2. General Principles

In 2004, there was no significant progress with regard to the General Principles that are the foundation of the Convention on the Rights of the Child: the right to survival and development, the right to non-discrimination, best interest of the child, and the right to express own opinion (the right to participation).

There were two positive changes in relation to child's right to be heard and listened to: the new Family Law offers solutions based on the respect for child's participation in decision making, and the Ministry of Labour, Employment and Social Policy's project „Integral Reform of the Social Protection System“ offers a number of concrete procedural solutions fully based on clients' right to participation in decision making.

3. Civil and political rights

In 2004 there were no significant changes in attainment of the citizenship and political rights of children. The Law on Citizenship of the Republic of Serbia was adopted the previous year, containing an article that mandates the obtaining a child's consent about any decision/action taken concerning that child's interests whenever the child is 14 or older.

The passing of the Law on Free Access to Information of Public Importance in 2004 was significant in relation to the right of the child to have access to certain information, even though it does not specifically identify the child as a person who can directly and explicitly request the information.

It is expected that the new Law on Juvenile Justice will be passed in 2005. It defines the specific rights of juveniles in conflict with the law. The Amendments and Additions to the Law on Criminal Procedures Codex were adopted in May 2004 - one specifying the possibility to erase the prison conviction from the personal record of the juvenile after a certain time, if there were no repeated offences.

In relation to the right of the child to be protected against abuse, inhuman or degrading treatment, it is important to note that the Ministry of Justice created the new Criminal Law that defines „torture and all other brutal, inhuman and degrading treatment“ as criminal acts. This Law is expected to be passed in 2005.

4. Family environment and alternative child care

The new Family Law was passed in 2004 - it delineates many procedural solutions that respect and recognize the various needs of the child, provide for more adequate addressing of those needs, and assure the child's active participation in accordance with his/her developmental levels and abilities. The State should develop the mechanisms for its enforcement, implementation monitoring and evaluation.

The Ministry of Labour, Employment and Social Policy project „Integrated Reform of the Social Protection System“ produced documents outlining specific, concrete steps in reforming the social protection system, specifically: creation of new standards of work in centres for social work, transformation of residential institutions, integrated social protection on the local level, development of foster care systems and improvement of the system of adoption, and the protection of children against abuse and neglect.

The team for improving the foster care network conducted campaigns on the local level and training for prospective foster parents and local placement teams. As a result, in 2004, children were more frequently placed in foster care than in residential institutions (ratio is now 60%:40% in favor of foster care).

The team for protection against abuse and neglect created the General and Special Protocol (for children in placement), as a guide for professionals from various fields. Protocols are expected to be adopted by the Government in 2005.

The Ministry of Labour, Employment and Social Policy initiated the change of the Law on Financial Support for Families, in order to remedy some inefficiencies and weaknesses noticed during its implementation.

However, it should be noted that the effects of financial support to families remain limited, result of which are children in institutions. Accessibility and range of certain services remains limited, especially counseling and other prevention-type measures and alternative types of care and support. Foster families are unevenly spread over the territory of Serbia, concentrated in rural areas, their age-structure unfavorable, and follow-up programs for these families inadequate and lifeless. Institutions for placement of children are not evenly distributed (80% of children with disabilities and 50% of children without parental care are displaced from their birth location or their parents/relatives' permanent residence). In spite of donors' significant financial assistance, physical conditions in institutions remain poor, and programs for institutional residents are not directed toward empowerment and acquisition of life skills.

5. Basic health and social protection

The Ministry of Health created several new laws during 2004, including the Law on Health Protection, the Law on Transplantation, The Law on Health Protection of Individuals with Mental Health Disorders, and the Law on Transfusion, all of which should contribute to improving the health of children.

Currently, several Protocols and Guides for good clinical practice pertaining to diseases and conditions that are the leading causes of death and illness in children are being developed. One National Prenatal Policy was developed.

The network of health-care agencies is satisfactory, somewhat less in rural areas, while its overall inpatient capacity appears well-developed and accessible. The number of health care workers per child is relatively high. The rate of mortality among newborns and children decreased (though it is still high compared to other countries in the region). The number of vaccinated children is satisfactory. Availability of expert care during birth is 98.8% - maternal mortality remains one of the lowest in Southeast Europe.

However, it is necessary to emphasize that remedial services still dominate; prevention is neglected; the counseling, information and education services are sporadic and disorganized. Services for early detection, stimulation and follow-up of children with disabilities/at risk are underdeveloped. Children with disabilities are frequently institutionalized. Patients' right to privacy is not commonly respected in everyday health care work in practice. Malnutrition and obesity in children are on the rise. Low birth weight rate among live-born children increased. Protection against the environmental pollution is insufficient.

Poverty among children remains high. It is presented as a lack of material means, but also as social and geographic exclusion. The objective of reducing the poverty among children is identified in the Poverty Reduction Strategy Paper. This strategic goal should be achieved through: provision of assistance to children and families below the poverty threshold, prevention of impact of poverty in regions with multigenerational poverty, and improvement of accessibility, quality and efficiency of service provision among the government agencies for children.

In relation to social welfare and protection, we should note that the Amendments and Additions to the Law on Social Security and Material Provisions to Families were passed in 2004. Instead of determining the amount of social security in relation to the average municipality income, now it is determined according to the average income on the republic level.

6. Education, leisure time and cultural activities

In 2004, the new Ministry of Education and Sports halted practically all educational reforms. It stopped financing various developing programs and canceled most seminars planned for training of teachers and educational professionals. The Center

for Professional Development of Teachers was reinstated back into The Institute for Improvement of Education and was virtually out of operation for several months.

The Amendments and Additions to the Law on the Bases of Educational System of the Republic of Serbia were passed. As a result, the School Curriculum that defined measurable academic outcomes was reinstated back to the School Plan and Program with no specific objectives defined. By doing so, measuring and monitoring the quality of educational and social outcomes for students was made impossible. Mandatory education was shortened from 9 to 8 years.

The Ministry of Human and Minority Rights in cooperation with OSCE created a Unified Action Plan for Improvement of Roma Children Education (UAP) in 2004. They also formed the Coordination Committee for Monitoring the Implementation of the Unified Action Plan (UAP). This Committee is comprised of the representatives from the Ministry of Education and Sports, Ministry of Human and Minority Rights, National Roma Council, Secretariat for Roma, several NGOs, Institute for Psychology, and several international organizations whose work is related to Roma - SDC, UNICEF, Fund for Open Society and World Bank.

The Ministry of Education and Sports approved the UAP.

Some preconditions to achieving child rights to education are in place. Generally, primary education in Serbia is accessible and free, the network of schools is relatively well developed, and educational staff predominantly represented by college graduates.

However, free education has many hidden expenses: textbooks, supplies, recreational activities, additional didactic materials, expenses for private tutoring because the official curriculum is inadequate and educational methods inept and inefficient.

Access to education is relative - in rural areas the schools are increasingly closing, without accompanying socio-economic measures to assure the accessibility to education, while active measures are practically symbolic (2.99% - student loans, 0.08% - stipends, 2.92% - placement in boarding schools).

High school network is out of step with the requirements of the market and the needs of local communities.

There are no mechanisms to assure continuous professional development of educators. Moreover, what was commenced in this area before the 2004 has been completely halted

Drop-out rate before the completion of elementary education is 15%.

Up to 85% of children living with foster families are excluded from the state educational system.

There are no systematic educational measures for chronically ill children on a lengthy hospital stay. Some measures are in place for the primary education level, but not the secondary.

Children from minority groups are not attending school in sufficient numbers. This pertains especially to Roma children.

1) National Plan of Action for Children, Republic of Serbia, Belgrade, 2004.

Many children with learning difficulties and other disabilities are excluded from educational system.

Minority language education is declaratively guaranteed, but there are no adequate textbooks.

Children in institutions for juvenile delinquents are formally assured the continuation of education, but the graduation rate is alarmingly low, especially on the secondary level.

Teaching methodology incites reproductive knowledge, providing students mostly with theoretical and not practical skills.

The content of the school curriculum is too voluminous, often incompatible with developmental needs and abilities of children and the areas of study disconnected and unsynchronized.

Entire educational system is centralized, closed and detached from the local community, private and NGO sector.

Active student participation in making decisions related to school activities declaratively exists and is allowed, but is not encouraged in practice; students are ill-informed and unskilled to participate in decision-making.

7. Child in special circumstances

In 2004, there were no significant changes that would improve the protection and gratification of the rights of children in special circumstances.

The right to protection against labour exploitation

In 2004, the State recognized the existence of labour exploitation and initiated the very first and crucial step in tackling this problem, which was to survey and assess the situation. The Ministry of Labor, Employment and Social Policy allocated funds to conduct the research during 2005, to find out how well aware the society is of the problem, what are predominant forms of labor exploitation, and how widespread this occurrence is.

The right to protection against sexual exploitation

The Republic of Serbia has not developed its National Plan of Action related to protection of children from sexual exploitation, but did adopt some legal solutions. The Criminal Law identified a new criminal category - exploitation of minors for pornography - in addition to already existing: exploitation of minors for prostitution and distribution of pornographic materials defined by the Basic Penal Code.

The right to protection against unlawful use of narcotics and psychotropic substances

In 2004, there were no significant activities in this domain. The numbers of underage abusers of narcotics, especially alcohol, increased in 2004.

Even though the Law on Tobacco Sale to Minors was passed in 2004, it is lacking enforcement mechanisms -not one tobacco distributor was held accountable yet, even though tobacco remains commonly sold to minors.

The right to protection against kidnapping and trafficking

With the support of OSCE mission in Serbia and Montenegro, and in collaboration with the Ministry of Labor, Employment and Social Policy, a Service for Coordination of Protection and Assistance to the Victims of Trafficking was formed as part of the Institute for Socialization of Children and Youth in Belgrade. The main objective of this team comprised of professionals, members of the Ministry, OSCE, local NGO „Astra“ and the Counselling against Family Violence is identification and provision of all types of support and assistance to victims of trafficking, as well as protection from secondary victimization of these individuals.

In October 2004, the Government of the Republic of Serbia created the Council for Combating Human Trafficking to coordinate the national and regional activities against human trafficking, analyze the reports from relevant international institutions, recommend actions and propose measures to comply with recommendations from international bodies. The Council members are: the Minister of Interior, the Minister of Education and Sports, the Minister of Finances, the Minister of Labor, Employment and Social Policy, the Minister of Health and the Minister of Justice.

The right of the child in the juvenile justice system

According to the Statistics Institute of the Republic of Serbia, juvenile delinquency rate stagnated in 2004, as evidenced by the number of motions filed for criminal prosecution of juveniles. For various reasons, however, these statistics must be taken with reservation.

Data indicates that the crimes against life and bodily harm increased.

Juveniles are most frequently sentenced to probationary/socialization measures, while incarceration remains rare. However, there are no set follow-up methods for youth sentenced to increased supervision or other probationary measures, resulting in their ineffectiveness.

The Ministry of Justice realized the need for legislative reform in the system of juvenile justice. A proposal for a new Law on Juvenile Justice was made in 2004. This proposal comprehensively defines the responsibility and status of minors who commit a criminal act, legal proceedings, and the sanctions that can be applied. It also contains articles pertaining to the protection of children who are victims of crimes, or witnesses in criminal proceedings. Juveniles are separated from the adult Criminal Justice system and all matters related to minors in conflict with law are addressed by one comprehensive law. The passing of this law is expected at the beginning of 2005.

The child from a minority group

Several incidents that increased the tensions in multiethnic environments and attracted international community's attention occurred in 2004. Consequently, Serbia had to submit the Report to the European Parliament in Strasbourg.

Roma children remain most at-risk for violation of all the rights defined by the Convention. In 2004, the Ministry for Human and Minority Rights and OSCE created a Unified Action Plan for Improvements of Roma Children Education that was approved by the Ministry of Education and Sports.